

Bir felsefe disiplini olan etik, genel olarak ahlâkla karıştırılmaktadır. Oysa ahlâk, insana özgü olan ‘değer’ kavramına dayanıp, insan davranışlarındaki iyi ve doğru olanın ne olduğunu ifade etmektedir.

ETİK NEDİR?

Etik ve ahlâk kelimelerinin kökenlerine bakıldığında etik kavramının Grekçe ‘ethos’ kelimesine, İngilizcede geçen morality kavramının da Latince ‘mos’ kelimesine dayandığı görülür. Her iki kavramın da temeli gelenek-görenek ve karakterle ilişkilidir. ‘Mos’ kelimesinden türeyen moral kavramı genel olarak toplumsal olana, etik ise yalnızca bireyselliğe yönelir. Türkçede geçen ahlâk kelimesi ise Arapça bir kelime olan ‘hulk’ ile aynı anlama gelir. Kelimeler anlamları itibarıyla insan ve topluma dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre ahlâk, toplumda insanlar arası ilişkilerde düzenleyici bir rol üstlenmektedir. Ahlâk, gerek doğal, gerek anlaşmalara bağlı, gerekse sözel olarak kabul görmüş kurallar bütünüdür. Anlam itibarıyla aynı kökene dayansa bile ahlâk ve etiğin ayrıştığı nokta, etiğin ahlâki sorunları felsefî bir bakış açısıyla incelemesidir. Ahlâk, değerler bütünüdür, etik ise bu değerler bütünüdür insan davranışlarındaki etkisini ve sonuçlarını kavramlara yönelerek incelemeyi ifade eder. Bilinçli ve akıl sahibi bir varlık olarak insan, irade etme ve isteme bakımından diğer canlılardan ayrılır. Bu nedenle insan, yalnızca doğa yasalarının belirlediği şekilde hareket etmeyip bilinçli olarak eylemde bulunan, kararlar alan ve bu kararları hayata geçiren bir varlıktır. İnsan yalnızca düşünen bir canlı olmayıp belirlenen kuralları pratik olarak hayata geçiren ve bu kuralları iradesiyle kabul edendir. Dolayısıyla insan, varlık yapısı gereği var olan her şeye birtakım değerler yüklemeye yetisiyle donanmıştır. Bu noktada şeylere ve olaylara yüklenen değerlerin mahiyeti ve neliğini araştıran etik ise değerler felsefesi çerçevesinde incelenmektedir.

Etik Değerler Değerler felsefesi, meydana gelen olaylar ya da durumlarda ortaya konulan davranışların değer niteliklerinin incelendiği bir alandır. Değer sorununu öznel, nesnel ve değerlerin kaynağına inerek araştıran bu alan, ahlâk felsefesi veya etik olarak adlandırılır. Sanatsal bir kaygı ile inceleme yapan alan ise sanat felsefesi ya da estetik olarak kabul edilir. Ele alınan etik değerler kendi içinde üç aşamada incelenir:

a) Değerlerin Nesnelliği Değerler konusu her daim bir sorun olarak ele alınan ve üzerinde tekrar tekrar düşünülüp yorumlanan bir alandır. Antikçağdan bu yana değerler kavramının nesnelliğine dair ileri sürülen görüşlerde değerlerin değişmediği, değişen şeyin yalnızca topluluklar ve bireyler olduğu vurgusu yapılır. Yani, öldürmenin kötü bir eylem olduğu gerçeği herkes tarafından kabul edilmektedir. Nesnel bir gerçeklik arz eden bu durum kimse tarafından yadsınmaz. Fakat değişen zaman, topluluklar ve bireysel görüşler iyi-kötü yargıları değiştiremez de olaylara farklı bakış açıları getirebildiklerinden değerlerin nesnelliği sorgulanmaktadır. Her ne kadar eleştiriye maruz kalsa da ahlâki değerlerin genel geçerliği her zaman kabul edilen bir gerçek olarak kalmaktadır.

b) Değerlerin Öznelliği Değerlerin öznel olduğu kabulü, bireylerin buldukları şartlardan yola çıkmalarına dayanmaktadır.

Nesnel olan gerçekler ve kişisel algıya dayalı gerçekler arasındaki ayrıma dikkat çeken bu görüş, gündelik deneyimi ön plana almaktadır. Örneğin genel geçerliliği olan katılık, sıvılık kavramlarının kabulü nesnel bir değer iken, fakir bir toplumda yiyecek ve suyun refah bir topluma göre değeri değişmektedir.

c) Değerlerin İlişkiselliği Bu alanda ileri sürülen görüş ise bir şeye değer atfedilmesinin yalnızca nesnel veya öznel olmadığı yönündedir. Zira insanlar bir şeye değer yüklerken beğeni, fiyat vs. gibi unsurları göz önünde bulundurur. Aynı zamanda bir şeyin yapısının niteliğinin değerli olması da insanın değer yüklemesi ile gerçekleşmez. Örneğin altın veya bu gibi madenlerin değeri hem öznel hem de nesnel bir gerçeklik taşır. Aynı zamanda bu gibi madenlere ihtiyacı olanların bu madenlere verdiği değer aradaki ilişkiselliği ortaya çıkarmaktadır.

AHLÂK NEDİR?

İnsani bir yeti olan aklın ele alınıp değerlendirildiği iki yönü bulunmaktadır. Bunlar aklın teorik ve pratik yönleridir. Aklın teorik yönü bilişsel bir süreci, pratik yönü bilinçli eylemde bulunmayı ifade etmektedir. Akıl, pratik yönünü kullanarak hayatta kalma serüveninde kendine kolaylıklar sağlayacak her türlü faaliyette ve üretimde bulunur. Fakat insan yalnızca teknik olarak elde edilen kolaylıklar aracılığıyla kendini idame ettirmez. Aynı zamanda insan, pratik akıl aracılığıyla bulunduğu toplumun değerlerini ve ahlâki düzenini tesis eder. Yani toplumsal bir varlık olan insan, yaşadığı ortamın değerlerini ve evrensel sayılan tüm ahlâki değerleri pratik akıl aracılığıyla gerçekleştirir. Pratik akıl

insanın inanç, gelenek, düşünce ve toplumsal düzen anlamında bütünleşmesini sağlayan bilinçli bir eylemde bulunma istemine dayanır. Toplumun belirlediği düzene uymanın sorgusu aşamasında insan, ahlâk problemleriyle yüzleşmektedir. Toplumsal olarak kabul edilen kuralların iyiliği ve doğruluğunun sınanması noktasında ise akıl, ya bu kuralları bilinçli olarak doğru kabul eder ve ona göre yaşar ya da evrensel bir ahlâk kuralının olup olmadığına araştırmasına girişir. Akıl bu yönelimiyle ise bireysel ve toplumsal kabule dayalı ahlâk anlayışı ve evrensel ahlâk anlayışı ortaya çıkmıştır.

ETİK GÖRECİLİK – ETİK EVRENSELÇİLİK

Tarih boyunca etik alanında hem göreceli hem de evrensel niteliklerin var olduğunu kabul eden anlayışlar ve bu kabule dayalı görüşler ortaya çıkmıştır. Filozofların doğa düzeninden insan aklına geçişiyle birlikte görecelik kavramının da ön plâna alındığı görülür. Görecelik kavramında Sofistlerin “her şeyin ölçütü insandır” anlayışı, iyinin ve kötünün, doğrunun ve yanlışın insandan insana göre değişebileceğini göstermektedir. Zira Sofistlere göre haz da mutluluk da yarar da insandan insana değişmekten ziyade insanına göre bir anlam taşımaktadır. Yani insanların mutluluktan ya da acıdan anladıkları şeye bağlı olarak değişen değerler söz konusudur. Evrensel etik anlayışın varlığını öne süren Sokrates’e göre ise genel ahlâk kabulleri insan zihnindedir. Genel ahlâk kurallarının ortaya çıkması ise insanın rasyonel bir akıl yoklamasına yani diyalektiğe bağlıdır. Doğru bilgiyi ahlâkın ölçütü kabul eden Sokrates’ten sonra Platon, “Her şeyin ölçüsü Tanrı’dır” ifadesiyle iyiyi Tanrısal bir alana taşımıştır. Buna göre hem Sokrates hem de Platon ahlâkın varlığının kaynağını sorgulamamış, ahlâkın doğal olarak var olduğunu kabul etmişlerdir. Bu görüşlere karşın Aristoteles, ahlâkı farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Ona göre, insan eylemlerinin, düşüncelerinin amacı en yüksek iyiye ulaşmak olmalıdır. Etik alanındaki görüşler bunlarla sınırlı kalmayıp birçok düşünür tarafından farklı açılardan da değerlendirilmiştir.

ETİKTE TEMELLENİRME

Ahlâkın kaynağı incelemesinde ele alınan üç unsur incelendiğinde karşımıza Evren, İnsan ve Tanrı kavramları çıkmaktadır. Ahlaki alandaki temellendirmeler şunlardır: Kozmolojik Temellendirme Logosa yani akılsal düzene sahip evrenin varlığına inanan Yunan filozofları insanı, evren düzeninin bir uzantısı olarak görmektedirler. Evren ya da diğer bir deyişle kozmosu iki açıdan ele alan filozoflara göre evren, insanı aşan makrokozmos, insan ise evrene göre mikrokozmostur. Yani insan, evrenin küçük bir boyutu niteliğinde görülür ve insanda bulunan ahlâk anlayışının da doğal olarak var olduğu kabul edilir. Buna göre Yunan filozofları ahlâk anlayışlarını kozmik bir düzene dayandırarak temellendirmişlerdir. Dinsel / Teolojik Temellendirme Tanrısal bir anlayıştan doğan bu temellendirme biçimi daha çok Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm dini etrafında gelişmiştir. Tanrı buyruklarını esas alan bu görüşe göre, iyi ve ahlâklı olan Tanrı buyruklarına itaatle paraleldir. Ahlâki olmayan ve kötü olan ise Tanrının buyruklarına itaatsizliktir. Dinsel temellendirmede ahlâki bir yaşam, Tanrıya adanmışlıkla gerçekleşmektedir.

Doğalcı Antropolojik Temellendirme Yeni bir düşünce tarzı olmasına karşın bu temellendirme biçimi, Greklerin doğalcı anlayışının devamı niteliğindedir. İnsanın ahlâki yönünü ve davranışlarını yine insanın doğal eğilimlerine ve doğal yapısına dayandıran bu anlayış iyiyi, insanın ihtiyaçlarının uygun bir şekilde giderilmesi olarak görür. Tinselci Antropolojik Temellendirme Doğalcı anlayışa tepki olarak doğan ve Kant tarafından temellendirilen bu anlayışa göre insan, yalnızca doğal bir varlık değil aynı zamanda akıl ve irade sahibi bir varlıktır. Dolayısıyla irade sahibi insan kendine yasalar koyarak ve bu yasalara uyarak bir ödev ahlâki geliştirir. Ödevine uygun hareket eden insan özgürlüğünü ise bu sayede yani ahlâk yasalarına uygun bir yaşayışla gerçekleştirebilir. Felsefi Etik Dinsel / Teolojik Etik Ayrımı Sorgunun kabul görmediği dinsel anlayışta ahlâk kuralları Tanrısal bir otoriteye bağlıdır. Oysa felsefe sürekli eleştiren ve her şey üzerine tekrar düşünülen bir alan olduğundan mutlak bilginin karşısındadır. Bu nedenle dini inançların sorgulanmama durumu felsefenin eleştirel yapısına aykırı düşüşünden, bu iki alan arasındaki ayrım ortaya çıkmaktadır.

ETİĞİN TEMEL SORUNLARI

Etik hakkında geliştirilen görüşler en yüksek iyi, doğru eylem ve irade özgürlüğü olarak üç açıdan değerlendirilmektedir. En Yüksek İyi “Neyi istemeliyim?” sorusunun karşılığı olarak görülen “en yüksek iyi” anlayışı, çoğu filozofa göre insanların amacı olmalıdır. Bireylerin amaçlarına göre belirlenen en yüksek iyinin ise ortak bir alanı olmadığından bu durum sorunsallığını korumaktadır. Doğru Eylem “Ne yapmalıyım?” sorusuna karşılık gelen doğru eylem, ahlâki eyleme paraleldir. Doğru olanı yapmaya yönlendiren bu anlayış tarzı birtakım sorunları da beraberinde getirir. Zira doğru eylemde bulunmak erdemli olma gerekliliğini öngörür. Buna karşılık doğru eylemin ne olduğu hakkında ortak bir kabul olmaması onun çok çeşitli yapısını ortaya koyar. Nitekim doğru eylem kimi düşünürlere göre sezgisel bilinç, kimilerine göre ise toplumsal yarardır. Kant’a göre ise doğru eylem, akıl kendine belirlediği normlara uymak yani otonomidir.

Doğru eylemin bir diğer ölçütü ise vicdan problemdir. Zira vicdan, eylemlerin doğruluğu-yanlışı, tutarlı ya da tutarsız olduklarının analizinin yapıldığı üstün bir özelliktir. İrade (İstenç) Özgürlüğü Ahlâki eylemlerin ortaya konulmasının ön şartı olan irade özgürlüğü, kişilerin tercihlerinin de belirleyici unsurudur. İrade özgürlüğü, genel olarak determinizm yani belirlenimciliğe karşı olarak,

kişilerin kararlarının ve eylemlerinin hiçbir nedene bağlı olmadığını, bireylerin davranış ve ahlâki yapısının yine kendi iradi kontrolü altında olduğunu savunur. Belirlenimcilik ve istenç özgürlüğünün karşıtlığı arasında ortak bir görüş ortaya koyan Kant için insan, doğa yasaları tarafından belirlenmiş bir düzen içerisinde yaşar. Aynı zamanda insan, kendine yasalar koyabilecek iradeye de sahiptir. Bu nedenle Kant açısından belirlenim yalnızca doğada bulunurken ahlâki yaşamda belirlenim söz konusu değildir.

Etik, insanların pratik olarak gerçekleştirdikleri eylemleri, ahlâkîlik koşulları altında bilimsel bir şekilde inceler. Bir eylemin ahlâki niteliğini belirleme amacı güden etik, bu konuda ahlâk, iyi, ödev, gereklilik gibi kavramları ele alır.

ETİK KAVRAMI VE KÖKENİ

Etik, ahlâki diye nitelendirilen eylemlerin içeriklerini, bireyi ve toplumu esas alarak inceler. Etiğin amacı ahlâki kurallar üretmek değil, var olan kurallara nasıl ulaşıldığıdır. Bu durumda ahlâk, iyinin ne olduğu hakkında hüküm verirken etik, bu hükümlere hangi amaçla varıldığını sorgular. Etiği diğer bilim ve disiplinlerden ayıran Aristoteles, bu alanı özerk bir hale getirip metafiziksel bir yaklaşıma karşı olarak deneyimlenen gerçeklerle inşa etmiştir. Ahlâki olgulara dayalı geliştirdiği etik alanında insanların belirlediği amaçlara odaklanarak en yüksek iyinin ne olduğunu sorgular. Bu bağlamda pratik felsefeyi etik, ekonomi ve politika olmak üzere üç alanda inceler. Etik, köken olarak Yunanca’da ki ‘ethos’ sözcüğüne dayanmaktadır. Alışkanlık ve töre anlamına gelen bu kavram aynı zamanda eylemleri bilinçli olarak eyleyen kişi olarak da kabul edilir ve karakterle eş değerde görülmektedir. Ahlâki dil, yargıların günlük dildeki ifadesini kullanırken, ahlâk felsefesinin dili daha çok ahlâki dili kavramlarla yorumlar. Etik, ahlâk alanında sorgulama yapsa da ahlâki olarak bir kural oluşturmaz. Aynı zamanda etik, bireysel bir tutumla değil genel bir çerçevede ahlâk alanındaki sorulara yönelir. Bu nedenle etiğin dili ahlâkın diline kıyasla öznelikten uzak ve daha genel bir tutumla sorulara yönelir.

ETİKTE YÖNTEM – TEMELLENDİRME SORUNU

Ahlâki temellendirmede bireylerin eylemleri ve davranışları din ve töre prensipleri esas alınarak incelenir. Yani ahlâk, din ve töreden hareketle iyi olanın özünü ve iyinin ne olduğunu sorgular. Etik temellendirmede ise varılmak istenen amaç ahlâki yargılara nasıl ulaşıldığı ve neye göre ahlâk kurallarının belirlendiğidir. Buna göre etik temellendirme ahlâk ve ahlakîlik ilişkisini yedi başlık altında inceler. I. Mantıksal Yöntem Etiğin bilimsel bir sonuca varmasının ön şartı mantık ilkelerine uygun düşmesidir. Zira normatif yapıda olan ahlâk ilkelerinin aynı zamanda tutarlı olması bakımından mantıksal açıdan da kabul görmesi gerekmektedir. Böylelikle etik, ahlâki önermeleri deontik mantık ya da ödev mantığı yoluyla ele alır ve inceler. Bir yöntem olarak ele alınan deontik mantık doğru bir yargıya nasıl varılacağını ele alır. II. Diskürsif Yöntem Diskürsif yöntem, bir sorunun kavramlar aracılığıyla tartışılıp ortak bir kanıda değerlendirilmesidir. Mantıksal geçerlilik arayan bu yöntem, aynı zamanda toplumsal geçerliliği olan kuralları haklılandırma amacı taşır. Eylemlerin toplum açısından kabul görmesi yine o eylemlerin toplum tarafından analiz edilip benimsenmesine dayanır. Böylelikle diskürsif yöntem, bireysel olarak öne sürülen istekleri ve eylemleri harmanlayarak bunları toplumun kabul edebileceği ilkelere dönüştürür. Diskürsif yöntem üç ilkeye dayanarak ortaya çıkar:

1) Uyuşmazlıklar şiddetle değil kişiler arası görüşmeyle çözümlenmelidir.

2) Böyle bir görüşmede herkes kendini bir engelle karşılaşmadan savunabilmelidir.

3) Böyle bir görüşmede herkes kendi çıkarlarını toplumsal kabulün olması şartıyla dile getirebilir.

Zira ortak karar aşamasında kurallar işlevsellik kazanır. III. Diyalektik Yöntem Diyalektik yöntem diskürsif yöntem gibi karşılıklı konuşma ve uzlaşmaya dayalı olduğundan bireyler arası diyalog önem taşımaktadır. Zira Platon’un Mağara Benzetmesi temel alınarak açıklanan bu yöntem kişinin mağaradan kurtulup sorgulama ve inceleme sonucu güneşi bulmasını ele alır. En yüksek iyiyi temsil eden güneşe ulaşma aşamasında insan birçok güçlülükle karşılaşır. Mağarada zincirlerinden kurtulmuş olan insan gerçeklik olarak bildiği gölgelerin aslında birer yansıma olduğunu anlar ve gölgelerin temeline ulaşmaya çalışır. Gölgelerin nedenini araştıran insan güneşi görür ve birer gerçeklik olarak kabul ettiği gölgelerin güneşin yansıması olduğunu deneyimler. Mağara Benzetmesiyle Platon, filozofların görevlerini de ortaya koymayı amaçlamıştır. Yani Platon filozofları halkı uyandıracak birer öğretmen niteliğinde ve halkı gölgelerin gerçekliğinden sıyrıp en yüksek iyiye ulaşmalarında ilk adımı attırarak ön ayak olarak görür. Ona göre filozof, diyalektik yani konuşma yöntemiyle, halkı içinde buldukları yanılsamadan kurtarıp ortak buluşma noktasında genel geçer kuralların kabul edildiği bir ortama yönlendirir.

Platon’un diyalektik yönteminde iki şey vurgulanmaktadır: İlk olarak gerçekleştirilen bir eylemin herkes için geçerli olmasını sağlayacak şekilde genel geçerliği koşulsuz olanla ilişkilendirilerek ortaya konulmalıdır. İkinci aşamada ise, ahlâki sorumlulukların bireyselliği öne sürülür. Yani her bireyin kendi yükümlülüklerini kendisinin yerine getireceği vurgusu yapılır. IV. Analogik Yöntem Aristoteles’in ortaya koyduğu bu yöntem, iki aşırı ucun ortasını bulmayı ifade eder. Bu sistemle insan

davranışlarında her şeyin orantılı olması esas alınır. Orta yolun bulunması her daim erdemli olmayı ifade etmese de yaşamda gerekli olan doğruyu bulma bu yöntemeye dayanır. Yani bir insanın cesareti gözüpeklik ve korkaklığın arasındadır. Bu orta yolu bulmak ise durumların iyi değerlendirilmesine yani akıllılığın doğru biçimde sergilenmesine dayanır. Her olay karşısında aynı tepkilerin verilmemesi ahlâki akıl ile ilişkilidir. Örneğin savaş durumunda cesurca saldırmanın mı yoksa karşıdaki oyalamanın mı doğru olduğuna ahlâki akıl karar verir. Ayrıca daha çok ceza hukukunda kullanılan bu yöntem ceza kurallarının belirlenmesinde önemli role sahiptir.

V. Transendental Yöntem İlk olarak Kant tarafından etiğe uygulanan bu yöntemin amacı, ahlâkîlik kavramının kökenine inmektir. Herkesin kabul ettiği ve pratik olarak eyleme geçirdiği ahlâk kurallarının nedenini sorgulayan Kant, ahlâki kurallar için zorunlu nedenlere yönelir. Bu konuda özgürlük ilkesini ele alan düşünür, özgürlüğü otonomi yani insanın kendi yasasını kendi koyması olarak ifade eder. Ahlâki sorgulamada ön plâna çıkan özgürlüğün amacı, toplumda insanların karşılıklı olarak birbirlerinin özgürlüklerini benimsemesidir. Özgürlüğün ahlâki temellendirmede temel ilke kabul edilmesi onun üst düzey bir niteliğe sahip olmasıdır. Zira özgürlük; ahlâki olan tüm davranışların zeminini oluşturur. Aynı zamanda özgürlük, insan aklının bilgi ile ulaşabileceği bir alan olarak görülmez. Bu nedenle özgürlükle bağlantılı olan her eylem ahlâki eylem olarak değerlendirilir. VI. Analitik Yöntem Mantıksal yöntemle paralellik gösteren bu alan, etiğin olayları kavramsal düzlemde açıklamasına ve çözümlenmesine imkân tanır. VII. Hermeneutik Yöntem (Yorumsama Yöntemi) İnsanlar, eylemlerini ve davranışlarını temellendirmek için kendilerinden yola çıkarak etrafındakilerinin de davranışlarını anlamlandırma eğilimindedir. Kendini bir başkasının yerine koyarak yani bir döngü oluşturarak kavranan eylemlerin nedenleri bu yöntemle tarihsel ve toplumsal açıdan yorumlanır. Yorumsama yöntemi, etiğin kavramlarla ilerleyen sistemli yapısında önermelerin anlamlı bir şekilde değerlendirilmesini amaçlar.

ETİK TÜRLERİ

1. Klasik Etik Etiğin önemli bir bölümünü oluşturan klasik etik, kendi içinde normatif etik ve betimleyici etik olarak ikiye ayrılır. Normatif etik, olması gerekeni incelerken betimleyici etik olgulara dayanmaktadır.

a) Betimleyici Etik Normatif etiğin ilgilendiği sorunlar değer yargılarına dayanırken, betimleyici etiğin alnını olgulara dayalı yargılar oluşturur. Betimleyici etik olgusal olandan yola çıkarak bilimsel bir ifadeyle olayların sonuçlarını değerlendirir. Normatif etik gibi kural koymaktan ve değer biçmekten uzak olan bu alan ahlâki incelemelerini sosyolojik ve psikolojik bulgulardan hareketle gerçekleştirir.

b) Normatif Etik Etiğin kural koyucu yanını ifade eden normatif etik alanı doğru ve yanlışın ne olduğunu araştırarak insanların değer yargılarını sistemli bir şekilde düzenlemeyi amaçlar. Yani insanların değer yargılarına sınır getiren bu yöntem kişilerin yapması gereken ve yapmaması gereken şeyleri belirler ve onları kurallı bir sisteme oturtur.

Normatif Etikte Teori Tipleri

a) Teleolojik Etik Sonuç odaklı bir anlayışa sahip olan teleolojik etik, hayatı anlamlandıran ahlâki davranışların değerini eylemlerin sonuçlarına göre değerlendirir. Bir eylemin iyi-kötü veya doğru-yanlış olarak değerlendirilmesini o eylemin sonundaki kazanımlara göre belirler.

b) Deontolojik Etik Ödev ahlâki çerçevesinde gelişen deontolojik etik türü, insanların eylemlerinin sonuçlarından ziyade sorumlu oldukları ahlâki kuralları ele alır. Eylemlerin sonucunda belirlenen doğru ya da yanlış yargılarının yerine insanın ahlâki ödevlerini yerine getirip getirmeme sorunuyla ilgilendirir. Deontolojik etik anlayışı ahlâki davranışların ödevde uygunluk derecesiyle doğruluğunun paralel ilerlediğini, aynı zamanda doğru eylemin yani ödevden dolayı yapılan eylemin en yüksek iyiye ulaşmaktan daha değerli olduğunu savunur.

c) Erdem Etiği Teleolojik etik, ahlâklılığı eylemlerdeki iyi ve yararlı sonuçlara bağlar. Deontolojik etik ise ahlâklılığı ödev ahlâkına dayandırır. Bunlara karşıt olarak gelişen erdem etiğinin konusunu ise eylemleri gerçekleştiren karakter yapısı oluşturur. Bu anlayış türü eylemlerin uygulanması ya da eylemlerin sonuçlarından ziyade eylemleri gerçekleştirenlerin nasıl olmaları gerektiğini inceler.

2. Analitik Etik Analitik etik, yirminci yüzyılda “dile dönüş” hareketinin sonucunda ortaya çıkan analitik felsefenin etik alanını oluşturur. Analitik etik, normatif etiğin kapsadığı ve üzerinde durduğu şeylerden ziyade ahlâki kavramların yapısını analiz eder. İnsanların eylemlerinin doğruluğu ya da sonucuyla değil ahlâki davranışlar karşısındaki insanların söylemleriyle ilgilendirir. Ahlâki dili sorgulayan bu alan içeriğinde ahlâk metafiziği ve ahlâk epistemolojisi konularıyla da ilgilendirir.

3. Eleştirel Etik Modern etiğe tepki olarak doğan eleştirel etik, esas olarak geleneksel felsefenin etik anlayışını temsil eder. Kant gibi modern düşünürlerin insan aklına yönelip evrensel ahlâk ilkelerinin varlığına yönelmesine karşı duran bu anlayış, kendini özellikle postmodern tavırda gösterir. Genel olarak postmodern etik, modern etik düşünürlerinin evrensel birlik ve evrensel ahlâk anlayışlarına karşı durarak onların hedef ve kabullerini reddeder.

Hukuk gibi yazılı kurallara dayanmayan ahlâkın toplumda en az hukuk kadar yaptırım gücünün olduğu kabul edilen bir gerçektir. Toplumda yerine getirilen sözlerde ve davranışlarda hukuki ceza kadar ödev ahlâkına dayalı tavır da azımsanmayacak kadar etkilidir. Nitekim maddiyata dayalı alacak verecek hususunda anlaşmaların, senetlerin önemi kadar bireyler arası sözün ahlâki yönü de toplumda önem arz etmektedir. Yasaların ve ahlâki kuralların varlığı, toplumda her bir bireyin bunlara uyma zorunluluğunu dayatmaz. Kişi yasaların ve ahlâk kurallarının varlığını kabul etse de bu yasalar doğrultusunda bir yaşam tercih etmeyebilir. Bu durum ahlâk kurallarının ve yasaların geçerliliğine engel değildir. Hukuk ve ahlâk arasındaki uyum toplumsal düzeni tesis etmede önemli bir etkidir. Hukuk kurallarının kısmi olarak ahlâk kurallarını içinde barındırması da hukuka uygun olanın ahlâki bir değer taşıdığını ifade eder.

HUKUK VE AHLÂK İLİŞKİSİ

Hukuk felsefesinin inceleme alanına giren bu konu üç açıdan değerlendirilir.

- a. Hukuk İdesi ve Ahlâka Uygunluk Yaklaşımı:** Bir kuralın hukuk niteliği kazanması için hukuk idesi ve ahlâka uygun olması gerekir.
- b. Ahlâka, İnsanlık ve Adalet İlkesine Aykırılık Yaklaşımı:** Bu ilke, ahlâk, insanlık ve adalete aykırı gelen kuralların hukuk açısından geçerli sayılmayacaklarını ifade eder.
- c. Minimum Etkinliğe Sahip Normlar Sistemi Yaklaşımı:** Bu anlayışa göre pozitif hukukun, olması gerekene göre değil fiilen var olan nitelikte olması gerekir. Toplumda geçerli sayılan, ahlâki ve hukuki uygunluk esasına dayalı kuralları reddeden bu anlayış hukukun kesin çizgisini belirler.

HUKUK VE AHLÂK İLİŞKİSİNİN TEORİK TEMELİ

- a. Boistel'in Ahlâki Ödev Kavramı** Boistel, hukukun fayda, uygunluk veya elverişlilik gibi temellere dayanmadığını, adalet gibi mutlak bir alanı ifade ettiğini savunur. Bir ahlâk sorunu olan adaletin öncelikle ahlâki ödev açısından bir değerlendirilmesinin yapılması gerekir. Buna göre ahlâki ödevde bakıldığında onun mutlak bir zorunluluk içerdiği kabul edilir. Boistel ödevi, özgür eylemlerin akıl önderliğinde düzenlenmesi olarak ifade eder. Hukuk ise bahsi geçen ödevlerin bir kısmına yaptırım uygulamaktadır. Dolayısıyla olumsuz özellikte olan bu ödevler adalet ödevlerini oluştururken olumlu nitelikteki yani iyilik yapmak gibi ödevlere ahlâki ödevler denmektedir. Ahlâk ilkelerini betimleyen bu iki tür ödev, insan haklarının korunmasında önemli rol üstlenir. Hukuk ve ahlâk ilişkisine vurgu yapan düşünür, genel anlamda hukuku ahlâk ilkelerine dayandırır.
- b. Renard'ın İlerleyici İçerikli Hukuk Kavramı** Renard görüşlerini doğal hukuk etrafında geliştirir. Doğal hukuk ise toplumsal ahlâki betimler ve insanlık vicdanı olarak kabul edilir. Doğal hukuku ahlâkın temelini yerleştiren ve tamamen toplumsal ahlâka dayandıran Renard, doğal hukukun belirlediği kuralları pozitif hukuk kurallarına bir dayanak olarak görür. Doğal hukuku en iyiye yönelik tamamlanmamış ve ulaşılamamış bir hedef olarak gören düşünür, toplumsal ahlâkın ve toplumsal adaletin de doğal hukuka eş değer niteliklere sahip olduğunu savunur. Doğal hukuku ortak iyi ile temellendiren Renard, pozitif hukuku doğal hukukun değişik görünümüleri olarak kabul eder.
- c. Leibniz'in Ahlâk ve Hukuk Anlayışı** Ahlâki rasyonalist bir açıdan değerlendiren Leibniz, istek ve yönelimlerimizin temelini tasarımları yerleştirir. Ahlâki doğruların ölçütünün de doğru yanlış tasarımlar olduğunu ileri süren filozof, özgür olmak akıl doğrultusunda ilerlemektir, der. Hukuku akıl sahibi varlıkların yetkinliğiyle ilişkilendiren Leibniz, hukuku ahlâkın eylem alanı olarak görür. Ahlâki ve hukuku rasyonalist bir şekilde irdeleyen düşünür, ahlâkın vicdani, hukukun ise akli bir faaliyet olduğu görüşündedir. Buna göre ahlâk ve hukuk arasında bir ayrım olmadığını yalnızca sınırlama bakımından hukukun duygusal olmayan yanına dikkat çeker. Ahlâki ve hukuku birbirlerinin alanını genişleten iki unsur olarak gören Leibniz, hukuku ahlâkın temsilcisi, adaleti ise toplumların sürekliliğini sağlayan bir erdem olarak görür.
- d. J. Dabin'in Ahlâki ve Hukuki Hukuk Kavramları** Ahlâki hukuk ve Hukuki hukuk olarak iki daldan incelenen hukuk, kural koyucu yaniyla ve insana yönelik oluşuyla ahlâki hukuku derinlemesine irdeler. Yarar amacı gütmeyen ahlâki hukuk olması gereken davranışları temel alır. Dabin'e göre doğal hukukun amacından saptırılması yani ahlâk yasaları yerine pozitif hukuka göre şekillendirilmesi tamamen yanlış bir tutumdur. Ona göre doğal hukuk yalnızca ahlâk alanının bir parçası olma niteliğindedir.

ETİK İLKESİ OLARAK 'İYİ' DÜŞÜNCESİ

İnsan eylemlerinin amacı olarak görülen "iyi" etiğin genel konusunu oluşturmaktadır. Hukuk ve ahlâkın ortak yönü olan iyi kavramı üç açıdan incelenmektedir.

a) **Öznel Değer Olarak İyi:** İnsanların eylemleri istemesine dayalı meydana gelen öznel bir durumu ifade eder. Gerçekleştirilebilecek eylemler çokluğunun arasından tercih edilen ve uygulanan eylemin iyiye yönelik davranış olup olmadığı üzerinde akıl yürüten insan, iyi olana yönelik yaptığı tercihle ahlâki ödevini gerçekleştirir.

b) **Nesnel Değer Olarak İyi:** Toplum içerisinde varlığını sürdüren insanın gerçekleştireceği eylemlerin çokluğu değil, diğer insanların eylemleriyle olan ilişkisinin ele alındığı nesnel değerlendirmede eylemlerin değişkenliği incelenmektedir. Eylem özgürlüğünün bir başkasının eylemleri karşısında sınırlanmasını esas alan bu alan, eylemleri, ahlâki boyutuyla yani öznel istemeye dayalı değil toplumsal ve hukuki açıdan değerlendirmektedir.

c) **İki Değer Düzeni Arasındaki İlişki:** Bu alan insan eylemlerinin iyi ilkesi açısından öznel ve nesnel, ahlâki ya da hukuki olarak değerlendirilmesini ifade eder. Ahlâk, öznel bir niteliğe sahip ve kişinin vicdanıyla ilişkilendirilen bir alanı ifade ederken, hukuk insanın toplumsal yönüne dikkat çeker. Hukukun var olması toplumu gerektirdiğinden, hukuki değerler bireysel olarak değil toplumda önem kazanır. Hukukun ilişkiler arası getirdiği özgürlük kısıtlamasıyla tüm bireylerin özgürlüğüne imkân tanır. Ahlâki bir kavram olan adalet ise varmak istediği amaçtır. Yani adalet ilkesinden bağımsız bir hukuk, yalnızca hukuk adı altında gerçekleştirilen totaliter bir güçtür. Dolayısıyla gerçek özgürlük imkânı adalet ilkesi çerçevesinde şekillenen bir olgudur. Buna dayanarak adalet, ahlâk ve hukukun ortak bir zeminini ifade eder diyebiliriz. Ahlâk ile hukuk ilişkisinin ele alındığı üç aşama vardır:

a) **Hukuk ile Ahlâk Arasında Konu ve İçerik Birliği Olabilir.** Hukuk ve ahlâkın ilişkili olduğu konular arasında cinayetin kötü bir eylem olduğu, borca sadakatin gerekliliği gibi konular bulunmaktadır. b) **Ahlâkın Gerçekleşmesinde Hukukun Önemi Vardır.** Hukuk kişisel davranışların sınırlılığına dayanarak toplumsal özgürlüğü sağlarken, yarattığı özgür ortamda ahlâki değerlerin gerçekleşmesine zemin hazırlar.

c) **Ahlâk Hukuka Uygun Davranışı Destekleyebilir.** Hukuk ve ahlâkın aynı şeylere yönelimi ve istemi onların birbirlerini desteklediklerini gösterir. Ahlâk kavramı olan adaletin hukukun temeli olması, ahlâki olanın hukuksal olarak kabul edildiğini gösterir.

HUKUK VE AHLÂKIN ÖRF VE ÂDETLE İLİŞKİSİ

Hukuk tarihi gelişimini örf ve âdetlere dayanarak sağlamıştır görüşü iki aşamada incelenmektedir.

a. **İki Değer Düzeniyle Örf ve Âdet Arasında Birlik Olduğu Görüşü**

1. **Yapı birliği bakımından:** Bu alan ahlâk, örf ve hukukun kendilerine ait farklı buyruklara dayanmadığını, ortak olarak aynı şeyi kural olarak belirledikleri anlayışına dayanır. Yani bu üç unsur da insanların davranışlarını esas alarak onları düzenleme ve yükümlülüklerinin taşıyıcıları olma farkındalığı yaratma amacındadırlar.

2. **Normların birbirlerini tamamlaması bakımından:** Ahlâkın, örfün ve hukukun birbirlerini kesin hatlarla ayıran çizgilerinin olmaması, onların tarihsel gelişim sürecinde daima birbirlerinin tamamlayıcısı olduklarını ifade eder.

3. **İç niyet (vicdan) etkeni bakımından:** Ahlâk insanın iç dünyasına dayalı ideal bir gerçekliktir. Buna göre ahlâk eylemlerde kişisel niyeti temel olarak değerlendirme yapar. İyi niyet esas alınarak gerçekleştirilen eylemler ahlâki nitelik taşımaktadır. Hukuk, eylemlerin sonucuna dayalı normlar sistemi olsa da ahlâktan bağımsız olmayıp, aldığı kararlarda kişisel niyeti göz önünde bulundurmaktadır.

4. **Kaynakların birliği bakımından:** Hukukun, tamamen devlet iradesinden ortaya çıktığı görüşüne karşı, toplumsal zihniyet ve değerlerin de önemini ortaya koyulmasıdır.

b. **İki Değer Düzeniyle Örf Ayrımı Görüşü** Ahlâk, hukuk ve örfün içeriklerinin incelenmesi onların benzer ve ayrı yanlarını ortaya koymaktadır. Ahlâkın ve hukukun değerleri esas almaları, işlevsellik bakımından ayrılmaktadırlar. Buna göre toplum düzeninin oluşması örf ve hukuk olmak üzere iki kategoride incelenir. Oluşum sürecinde örfle ilişkisi bulunan hukuk alanının kesin yasalara dayanması, onun keyfi olarak uygulanan bir alan olmadığını gösterir. Oysa örf, toplumda düzenleyici bir role sahip olsa da keyfi olarak ortadan kaldırılabilme özelliğine sahiptir. Hukuk, toplumu kesin yasalarla düzene oturtur ve isteğe göre kabul edilip edilmemeye dayanmaz. Ahlâk alanında olduğu gibi hukuk kuralları da genel ve mutlak geçerlilik özelliğine sahiptir. Örf ise daha sınırlı bir alanda, yerel halklara hitap eden bir yapıda yürürlük gösterir.

HUKUK VE AHLÂK İLİŞKİSİ TARTIŞMASINDA ULAŞILAN SONUÇLAR

1. **Hukuk ve Ahlâk Etik Değerler Düzenine Aittirler** Hukuk ve ahlâk arasındaki sürekli ilişki, birey ve topluma yönelik olup mantıksal zorunluluğa dayandırılmaktadır.

2. **Hukuk ve Ahlâk Sujeye (Özneye) İlişkindirler** Ahlâk, bireysel eylemlerde ortaya çıkarken hukukun varlığı en az iki kişiyi gerektirmektedir. Aralarında nicel farklılık bulunsa da temelde iki alanine da ortak paydası insandır.

3. **Hukuk ve Ahlâk Özgür İradeye Yöneliktirler** Ahlâk ve hukukun irade sahibi insanlara yönelmesi onların geçerliliklerinin iradeye dayandığını göstermektedir. Hukukun kati kurallarının aksine ahlâk, insanların istemesine yöneliktir.

4. **Hukukta Zorlayıcılık Ahlâkta Vicdanın Buyruğu Söz Konusudur** Hukukun kurallarının geçerliliği

isteğe bağılı değildir. Bazı durumlarda devletin gücü ve yetkileri kullanılarak zorunluluğun ve cebri uygulamaların olabildiği bir alandır. Ahlâk ise genel olarak insanın iç dünyasında varlığını sürdürür ve insanların vicdanlarında hüküm sürer.

5. Meşruluk ve Zorunluluk Bakımından Ahlâk ve Hukuk Birliği Tartışılabilir İnsanları davranış bakımından düzenleyici kurallar koyan ahlâk ve hukukun, zaman zaman birbirlerinden farklı kurallara dayanmaları onların tamamen birbirlerine zıt iki alan olduklarını göstermez. Çünkü ahlâki davranışın hukuka aykırılığı olanak dâhilinde değildir.

6. Hukuk ve Ahlâk Aynı Değeri İçerirler Hukuk insanlara eylem sınırlılığı getirerek bir başkasının haklarını ve özgürlüğünü koruma altına almaktadır. Bu bakımdan hukukun da ahlâk gibi toplum düzenini esas alması, iki alanın ortak değerini gösterir.

7. Hukuk ve Ahlâkın Uygulanma Birliği Söz Konusu Olabilir Her iki alanine da insan ve insan eylemlerine dayalı olması onların tek ve aynı amaç olan iyiye yönelik olduklarını gösterir. Olay ve olguları farklı açıdan değerlendiren hukuk ve ahlâkın ortak noktası, insan ve iyi ilkesidir.

Sosyal hayatta olduğu gibi mesleki hayatta da etik ilkelerin benimsenmesi meslek ve mesleği uygulayanlar için ciddi önem arz etmektedir. Bilgi, beceri ve doğru iş alışkanlıklarına ve tutumlarına dayalı olan yeterliliğin çalışanlarda bulunması, o mesleğin sürekliliğinin ve onurunun korunmasının ön şartıdır. Etik sapma ve etik ikilemi gibi iki önemli sorunu içinde barındıran meslek etiği daha çok etik ikilemle yani, bir konunun doğruluğunun tartışmaya açık iki yönünün bulunması sorunuyla karşı karşıya kalır. Etik ikilemi kadar rastlanmayan etik sapma ise etik olmayan kararların alınmasını ifade eder.

MESLEK KAVRAMI

Meslek, eğitim ile elde edilen bilgi ve beceriye dayalı, hizmet ve hizmet karşılığı para kazanma amacı taşıyan kurallı iş olarak tanımlanmaktadır. Meslek, yalnızca maddi kaygılar doğrultusunda hizmet etmek değil aynı zamanda başarı ve saygınlık için uğraş gösterilen bir alandır. Mesleklerin ortaya çıkmaları toplumların ihtiyaçlarıyla paralellik göstermektedir. Bir işin meslek sayılabilmesi için gerekli kurallar şunlardır:

- Toplumun bir ihtiyacını karşılamalıdır.
- Yalnızca bireysel değil toplumsal fayda da gözetilmelidir.
- Eğitimle kazanılmalı aynı zamanda bilgi ve beceriye dayanmalıdır.
- Mesleklerin kendilerine özel teknikleri vardır.
- Maddi karşılığı olan uğraş alanıdır.
- Meslek hayatının kendine göre etik kuralları vardır ve çalışanlar bu kurallara uygun davranmalıdırlar. Toplum hayatında insan, mesleki ünvanıyla kendini ön plânda tutar. Mesleğin insana getirdiği sorumluluklar ise mesleğin gerekleridir. Bu sorumluluklar;
- Mesleği icra edecek olan kişide, o mesleğe dair bilgi ve becerinin sorgulanması ahlâki bir sorumluluktur.
- Kişiler, meslek onurunu koruma duygusuyla çalışmalıdır. Meslek onuru ise çalışanların sorumluluk duygusuyla korunmaktadır. İş hayatında sorumluluk duygusunun zayıf olması meslek krizine yol açmaktadır.
- Meslek hayatında yaşanan olumsuz sonuçlar, o mesleğin mahiyetine zarar vermez. Burada önemli olan meslek üyelerinin insanlara nasıl davrandığıdır.

MESLEK ETİĞİ KAVRAMI

Meslek etiği, iş hayatında doğru, yanlış veya haklı haksız kararların verildiği, meslek üyelerinin belli kurallar etrafında olması gereken davranışların belirlendiği aynı zamanda meslek ahlâkının sergilendiği kuralların toplamına denir.

MESLEK ETİĞİNİN GEREKLİLİĞİ

Toplumun ve mesleki hayatın kalitesi açısından yerine getirilmesi gereken kurallar haricinde gerçekleştirilen eylemler, hem mesleğe hem de topluma zarar vermektedir. Meslek etiğinin ön plânda tutulmadığı iş sahasında yalnızca bireysel çıkar kendini gösterirken toplumsal fayda ise göz ardı edilmektedir. Mesleğin tanımı, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda fayda sağlamaktır. Bunun aksinin yaşandığı bir mesleki grupta, mesleki etiğin ya da mesleğe yönelik ahlâki davranışların aranması olanaksız olur. Meslek hayatında uyulması gereken kurallar yazılı halde olsa da bazı mesleklerde söze güven esas kabul edilir. Verilen söze sadakatin ahlâki bir tavır olması, onu gerçekleştirecek kişilerin ahlâk düzeyine eş değerdir. Mesleki davranış esaslarına dayanarak oluşturulan kuralların ortak yanları bulunmaktadır. Bunlar:

- Meslek üyeleri kuralların gerektirdiğinden daha yüksek bir performans göstermeli ve bu durum süreklilik arz etmelidir.
- Meslek etik kuralları dürüstlük temeline dayanıp, toplumda olumlu bir örnek teşkil etmelidir.
- Etiğe uygun olmayan eylemler yasaklanmalıdır.

MESLEKİ ETİK İLKELER

Meslek etiği, mesleki grupların işleyişini belli bir düzene koyan kuralları ifade eder. Ahlâki ilkeleri içerisinde barındıran kurallar sistemine yönelik ilk çalışmalar Durkheim tarafından gerçekleştirilmiştir. Durkheim, toplumun ahlâk sisteminin sağlığını çalışma hayatının ahlâki karakterine dayandırır. Meslek etik kurallarının gerçekleştirildiği ortamın güven ve saygınlık kazanması ise bazı şartlar dâhilinde mümkündür. Bunlar:

- Ahlâki sorunlara yönelik hizmet içi eğitim programları düzenlemek,
- Ahlâk dışı davranışlara cezai yaptırım uygulamak,

- Ceza yaptırımlarının çalışanlar tarafından bilinmesi,
- Kuralları oluşturacak etik kurul oluşturmak,
- Çalışanların ve üstlerin ahlâki davranışlarının tespit edilmesi,
- Ahlâki davranış çizelgesinin günün şartlarına göre oluşturulması.

Meslek etiği ilkeleri ise şöyle sıralanmaktadır: Doğruluk Doğruluğa ve sözün güvenilirliğine dayanan bu alan sosyal hayatın ve iş hayatının en önemli kuralıdır. Mesleki hayatta bireyin doğru sözlü olması onun her ne koşulda olursa olsun yalandan uzak duracağını ve her durumda adil, tarafsız ve dürüst olacağını gösterir. Bu şartları gerçekleştiren çalışan, iş arkadaşlarına ve mesleğine tam bir güven sağlar. Yasallık Bu ilke çalışma hayatında suç sayılabilecek tavırların ve davranışların engellenmesini sağlamaktadır. Yalnızca devlet değil Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO) gibi kurumların da bu konuda çalışmaları desteklediği görülür. Yeterlik Çalışanın, mesleki hayattaki bilgi ve becerilerine dayanan bir ilkedir. Güvenirlik Meslek üyelerinin, belirlenen kurallara ve değerlere uymasını kapsayan, aynı zamanda çalışılan ortamda başarının en önemli özelliğini ifade eden davranış biçimidir. Mesleğe Bağlılık İlkesi Mesleğin sevilmesini ve yapılan işe verilen değeri ön gören bu anlayış, iş ortamındaki huzurun ve başarının kaynağıdır. Meslek Hayatında Etiğe Uygun Davranışlar • Adalet: Çalışılan kurumda, hakların çalışanlara eşit şekilde dağıtılmasını ve çalışanlar arası adaletsizliğin olmamasını ifade eder. Adaletsizliğin olduğu aksi bir oluşumda çalışanlar, düzeltici adaletin işletilmesini isterler. • Eşitlik: Davranışların eşitliğine dayalı olan bu ilke üçe ayrılır: Temel bireysel eşitlik, bireylerin toplumda eşit hakka sahip olduğunu, kısmi eşitlik, her vatandaşın aynı vergiyi ödememe gibi ayrıcalıklarını ifade eder. Blokların eşitliği ise kadın- erkek gibi grupların kendi aralarında eşitliğin olmasına dayanır.

Dürüstlük ve Doğruluk: Çalışma hayatının en önemli özelliği olan bu ilke çalışanların ve yöneticilerin aralarındaki güveni sağlamaktadır.

Tarafsızlık: Çalışılan ortamda, özellikle yöneticilerin duygularını işe karıştırmamasını ve her koşulda çalışanlara yansız davranmasını ifade eder.

Sorumluluk: Verilen görevlerin eksiksiz ve doğru bir şekilde yerine getirilmesidir.

İnsan Hakları: İnsanın doğumuyla kendinde bulunan haklardır. Bu hakların çalışma hayatında da yer alması ve saygıyla karşılanması gerekmektedir.

Hümanizm: İnsan varlığının gelişmesini ve özgürleşmesini öngören bu düşünce biçimi, insanı merkeze alarak daha onun çok yönlülüğünün gelişimini destekler.

Sevgi: İnsanların iletişimlerinde en önemli unsurdur. İş hayatında da sevginin varlığı hem çalışan için hem meslektaşları için olumlu ortamın oluşmasını sağlar.

Bağlılık: Meslek üyelerinin istekleriyle o kurumda kalmaları ve yöneticilerin de bu konuda çalışanları eğitim programlarıyla desteklemelerini ifade eder.

Hukukun Üstünlüğü: Meslek hayatında çalışanlar arası adaletin ve eşitliğin sağlanması için hukukun üstünlüğü ilkesinin işverenler tarafından benimsenmesi gerekir.

Hoşgörü: İnsanlar arası ilişkilerde olması gereken bu tutum, çalışanlar arasında da olası hatalı davranışların anlayışla karşılanabilmesini sağlar.

Saygı: İnsanlara, insan oldukları için verilen değeri ifade eden bu kavram iş hayatının olumlu işleyişinde önemli bir yere sahiptir.

Tutumluluk: Çalışılan kurumun kaynaklarının gereksiz yere kullanılmamasını, iş amacına uygun bir şekilde yararlanılmasını ifade eder.

Olumlu İnsan İlişkileri: İş hayatındaki olumlu tavır üretimin ve başarının kalitesini de beraberinde getirmektedir.

Demokrasi: İş hayatında demokratik yönetim anlayışının olması, işveren ve çalışanın düzeyli ve güvenilir bir ortamda çalışmalarına imkân tanır.

Açıklık: Yöneticilerin ve çalışanların eleştiriye açık iletişim şeklidir.

Hak ve Özgürlükler: Özgürlük, bireyin baskı altında olmadan iradesiyle hareket etmesidir. Hak ise bir şeyi gerçekleştirme yetkisidir. Hak ve özgürlük insanda doğal olarak bulunan ve elinden alınamayacak özelliklerdir.

Emeğin Hakkını Verme: Çalışan insanların emeklerinin maddi karşılığının verilmesidir.

Yasa Dışı Emirlere Karşı Direnme: Hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı olan bu yaklaşım, yöneticilerin yasal olmayan kararlarına karşı durmayı gerektirir.

MESLEKİ YOZLAŞMA

İş hayatında karşılaşılan yanlış davranışları, çıkarlara göre hareket etmeyi, kurumun menfaatleri dışında bireysel fayda için yapılan eylemleri ifade eden bu alan, dürüstlüğün yitirilmesi anlamına gelir. Mesleki yozlaşmanın nedenleri:

- Hırs, bencillik ve açgözlülük
- İnsan yaşamına saygı duyulmaması
- Eksik değerlendirme
- Plânsızlık
- İyi niyetle arkadaşlarını koruma güdüsü

- Yasa ve yöntemlerin bilinmemesi
- Teknolojik ve sosyal gelişimlere göre yasal düzenlemelerin gecikmesi
- Kendini koruma güdüsü
- Maddî ve manevî açgözlülük, siyasal ayrımcılık

Mesleki Açıdan Bireysel Tükenmişlik ve Özgüvenin Yitimi Tükenmişlik, çalışanların iş hayatlarında kendilerini duyarsız ve duygusuz hissetmesidir. Kişilerin başarıya duygusunun önüne geçen bu durum fiziksel, duygusal ve zihinsel sorunlara yol açmaktadır. Fiziksel tükenmişlik; yorgunluk, güçsüzlük, kas krampları, uyku sorunları gibi belirtilerle kendini gösterirken, duygusal tükenmişlik; güvensizlik, sabırsızlık, ümitsizlik ve gerilim gibi belirtilerle ortaya çıkar. Zihinsel tükenmişlik ise yaşam karşısında negatif duygu ve tutumları içerir. Mesleki açıdan tükenmişlik, aşırı çalışma saatleri, maaş miktarının düşüklüğü, vardiyalı çalışma, statü gibi etkenlerle ortaya çıkıp, çalışanların iş ve yaşam kalitesini olumsuz yönden etkilemektedir. Mesleki Bilgi Yetersizliği Mesleğin içeriği ve çalışma bilgilerinden yoksun olmak, pratik açıdan gerekli donanıma sahip olmamaktır. Bu durum mesleki yaşantıda müşteri ya da iş kaybı gibi birtakım sorunları da beraberinde getirir.

ETİK MEVZUATI

Etik mevzuatı, kamusal görev ifa eden kamu görevlilerinin uymaları gereken kuralların yer aldığı ulusal ve uluslararası düzenlemelerdir. Türk hukukunda bu düzenlemelerin yer aldığı genel nitelikli bir kanun bulunmamaktadır. Ancak birçok kanunda etik ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Etik ile ilgili kurallar ulusal ve uluslararası düzenlemelerde açıkça veya örtülü bir şekilde yer almıştır. Uygulamada etik ilgili genel nitelikte bir düzenlemenin bulunmaması sebebiyle, Kamu Görevlileri Etik Kurulu kararlarında bir yeknesaklık sağlamamaktadır. Bu nedenle kamu görevlilerinin tamamını kapsayacak bir düzenlemeye ihtiyaç vardır. Aynı şekilde, Kamu Görevlileri Etik Kurulunun daha etkin bir biçimde hareket etmesi ve kararlarının da kamuoyunda görünür hâle getirilmesi toplumda etik kültürünün derinleşmesine katkı sağlayacağı ifade edilebilir.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi kamu görevlisi kavramı kamusal hizmetlerin yürütülmesinde görev alan kişileri belirtir. Bunlar:

-657 sayılı Devlet Memurları Kanunu,

-3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Yolsuzluk ve Rüşvet ile Mücadele -Kanunu,

-5411 sayılı Bankacılık Kanunu,

-2813 sayılı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun Kurulması Hakkında Kanun,

-4934 sayılı Eleman Temininde Güçlük Çekilen Yerlerde Sözleşmeli Sağlık Personeli Çalıştırılması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'dur.

Bunlar dışında, Türk hukuk sisteminde etik ilgili birçok düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri, 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulunun Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'dur. Türkiye Büyük Millet Meclisinde 25.05.2004 tarihinde kabul edilip, 08.06.2004'te 25486 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 5176 sayılı Kanun ile "Kamu Görevlileri Etik Kurulu" kurulmuştur.

Etik İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Etik ile ilgili uluslararası düzenlemelere, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi "Kamu Görevlileri için Model Davranış Kuralları" ve Avrupa Komisyonu "Kamu ile İlişkilerde İyi Yönetimsel Davranış Kodu", "Bangalor Yargı Etiği İlkeleri" ile Budapeşte İlkeleri olarak bilinen, "Savcılar İçin Etik ve Davranış İlkelerine İlişkin Avrupa Esasları" gibi birçok çalışma örnek verilebilir. 17 Aralık 1997 tarihinde Paris'te "Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmada yabancı kamu görevlilerine rüşvet verme suçu ve bu suça uygulanacak yaptırımlar yer alır. Paris'te imzalanan bu Anlaşma, 01.02.2000 tarihli ve 4518 sayılı "Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun" ile Resmî Gazete'de yayımlanarak ülkemizde de yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz, Eylül 2001 tarihinde Strazburg'da imzalanan "Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Anlaşması" ile "Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Anlaşması"na da taraftır. Her iki anlaşmanın temel amaçlarından biri etik ilkeleri kamu yönetiminde etkin kılmaktır. Uluslararası düzenlemelerin en önemli olanlarından biri de, "Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Anlaşması"dır.

Etik Mevzuatının Kapsamı

Etik kurallarının yer aldığı düzenlemeler kural olarak kamu görevlilerini kapsamaktadır. Kamu görevlileri kavramı, "dar" ve "geniş" anlamda olmak üzere iki biçimde ele alınmaktadır. İster dar anlamda kullanılsın ister geniş anlamda kullanılsın, bir kişinin kamu görevlisi sayılabilmesi için bir kamu örgütünde çalışması gerekir. Bu nedenle, kamu hizmeti gördükleri bir kamu örgütüne bağlı olarak çalışmayan kişiler, kamu görevlisi sayılmamaktadır. Örneğin, bir hekimin yaptığı iş, kamu hizmeti olduğu hâlde, bir kamu örgütüne bağlı olarak çalışmıyorsa hekim, "kamu görevlisi" olarak nitelendirilmemektedir.

Dar anlamda kamu görevlileri kavramının içine Anayasa'nın 128. maddesinde belirtildiği üzere, devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idari esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri yürüten personel girer. Bunlar, memurlar ve diğer kamu görevlileridir. Memur, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre, kamuya atanan kişileri belirtir. Diğer kamu görevlileri ise, özel kanunlarla, atanma şekil ve şartları belirtilmiş memurlar dışındaki bütün kamu çalışanlarını ifade eder.

Temel Etik İlkeleri

Temel etik ilkeleri, kural olarak kamu görevlilerinin uymaları gereken esasları ifade eder. Etik

davranış ilkeleri, kamu görevlilerinin uyması gereken etik davranış ilkelerini ifade eder. Türk Hukuku'nda, temel etik ilkelerini doğrudan düzenleyen bir kanun bulunmamaktadır. Etik konusu, yukarıda belirttiğimiz birçok kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik ve genelgede yer almıştır. Ancak söz konusu düzenlemelerde “temel etik ilkeleri” şeklinde bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Hatta Kamu Görevlileri Etik Kurulunun yer aldığı 5176 sayılı Kanun'da dahi, temel etik ilkeleri yer almamaktadır. Etik davranış ilkelerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmalarda, insanların değerleri gözeterek yaşamının temelleri üzerine düşündükleri ve bunlardan yola çıkarak doğru ve yanlış ayırt etmeye, doğru davranış biçimlerini bulmaya ve uygulamaya yarayabilecek kuramsal ve toplumsal araçları geliştirdikleri düşün alanı, etik kavramını ifade etmek için kullanılmıştır. Temel etik ilkeleri, kural olarak kamu görevlilerinin uymaları gereken esasları ifade eder.

Anayasal Temel Etik İlkeleri

Anayasal temel etik ilkeleri, Anayasa'nın lafzında ve ruhunda belirlenen kuruluş felsefesini yansıtır. Kamu çalışanlarının tamamı devletin kuruluş felsefesine ve temel amaçlarına göre hareket etmek zorundadır. Zira daha önce ifade edildiği gibi Anayasa hükümleri başta yasama, yürütme ve yargı olmak üzere herkesi bağlar niteliktedir.

Cumhuriyetin Niteliklerine Uygunluk

Cumhuriyetin nitelikleri, Anayasa'nın ikinci maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, kamu görevlileri toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin gereklerine uymakla yükümlüdür.

Anayasanın Başlangıç Esaslarına Uygunluk

Anayasa'nın başlangıç esasları dayanağını dorudan Anayasa'dan alırlar. Çünkü Anayasa'nın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten başlangıç kısmı, Anayasa metnine dâhildir. Başlangıç hükümlerine göre devletin bölünmezliği, dünya milletler ailesinin eşit bir üyesi olmak, kuvvetler ayrılığı ilkesi, Atatürk milliyetçiliği, eşitlik, sosyal adalet ile “Yurtta sulh, cihanda sulh” gibi esaslar, temel etik ilkelerinin kaynağını ve sınırlarını oluşturur.

Eşitlik İlkesine Uygunluk

Eşitlik ilkesi, kanun önünde eşitliği belirtir. Anayasa'ya göre: “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu

Türkiye Büyük Millet Meclisinde 25.05.2004 tarihinde kabul edilip, 08.06.2004'te 25486 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulunun Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun gereği “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” kurulmuştur. Etik Kurulunun yapısı daha sonra 09.07.2018 tarihli 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değiştirilmiştir. Anılan kararnameyle, Cumhurbaşkanlığı sistemine uygun olarak Etik Kurulu Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır.

Kamu görevlileri etik kurulu, kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış ilkeleri belirlemek ve uygulamayı gözetmek ile görevlidir.

Kanunda bir açıklık olmaması nedeniyle kurulun kamu tüzel kişiliğine sahip olmadığı belirtilebilir. Kamu Görevlileri Etik Kurulu Cumhurbaşkanlığın bünyesindedir. Kurul ile Cumhurbaşkanlığı arasında ilişkinin niteliğine 5176 sayılı Kanun'da yer verilmemiştir. Kurul tarafından çıkarılacak yönetmelikler Cumhurbaşkanının onayı ile yürürlüğe konulur (5176 sayılı K. m. 7- 703 sayılı KHK m. 36). Ayrıca Kurul tarafından yapılan inceleme ve araştırma sonuçları Cumhurbaşkanlığı ile Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığına yazılı olarak bildirilir (703 sayılı KHK m. 36).

Kamu Görevlileri Etik Kurulunun Yapısı

Cumhurbaşkanı, toplam on bir üyeyi biri Başkan olmak üzere seçer ve atar. Kurul başkan veya üyeliğine atanacaklar hakkında, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 40 ıncı maddesinin birinci fıkrası hükmü ile ek 68 inci maddesinin dördüncü fıkrası hükmü uygulanmaz ve bu kişiler Kurulda emekli aylıkları kesilmeksizin çalıştırılır.

Kamu Görevlileri Etik Kurulunun Çalışma Şekli

Kurul, Başkanın daveti üzerine en az altı üyeye toplanır ve üye tam sayısının salt çoğunluğunun aynı yöndeki oyu ile karar verir. Toplantı kararları ilgililere duyurulur. Kurul ayda dört defa toplanır.

Kamu Görevlileri Etik Kurulunun Görevleri

Kamu Görevlileri Etik Kurulu, kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini hazırlayacağı yönetmeliklerle belirlemek, etik davranış ilkelerinin ihlâl edildiği iddiasıyla resen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak sonucu ilgili makamlara bildirmek, kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmakla görevli ve yetkilidir.

Kamu Görevlilerinin Karşılaşabilecekleri Etik İnkilemler

Kamu görevlilerinin karşılaşabilecekleri etik inkilemlerini şu şekilde sayabiliriz:

Kamu görevlilerinin karşılaştıkları birinci ikilem türü, önlerindeki seçeneklerin hiçbirinin tam manasıyla tatmin edici olmadığı ancak onların içinden diğerlerine göre daha iyi olan seçeneğin belirlenmesi durumudur.

İkinci ikilem türü, seçeneklerin birden fazlasının ya da tamamının kendi başına iyi olduğu ve birinin seçilmesi durumunda diğerinden vazgeçilmesinin gerektiği bir durumdur.

Kamu Görevlileri Etik Sözleşmesi

Kamu görevlileri, göreve ilk defa atanacakları zaman kamu görevlileri etik sözleşmesini imzalarlar. Kamu görevlileri etik sözleşmesinin amacı, göreve ilk defa başlayacak kamu görevlisinin, göreve başlayacağı kamu idaresine verdiği yazılı bir taahhüttür. Bu taahhüdü yerine getirmek, kamu görevlisi için bir borç niteliği taşır.

Etik İlkeleri Konusunda Güncel Gelişmeler

Etik ilkeleri, zamanın geçmesiyle gelişmektedir. Bu konuda birçok gelişme olmasına karşın, bunlar içinde öne çıkan üç farklı düzenlemenin kısaca ele alınması bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Bunlar, Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından yayınlanan 2021/81 sayılı “Sosyal Medya Etik İlkeleri”; 18.10.2022 tarih ve 2022/165 karar sayılı, “Yerel Yönetim Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri”; 10.09.2024 tarih ve 2024/108 sayılı, “Yapay Zekâ Sistemlerinin Kullanımında Kamu Görevlilerinin Uyması Gereken Etik Davranış İlkeleri” ve 25.03.2025 tarih, 2025/42 sayılı “Afet ve Acil Durumlarda Kamu Görevlilerince Uyulması Gereken Etik Davranış İlkeleri” gibi düzenlemelerdir.

Etik kurallar, günümüzde daha çok iş hayatını etkileyen kurallar olsa da kamu görevlilerinin de görevleri esnasında uygun hareket etmeleri gereken kurallar da bulunmaktadır. Bu nedenle 25.5.2004 tarihli 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile yasa koyucu kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirleme ve uygulamayı gözetme yetkisi verilen “Kamu Görevlileri Etik Kurulu” oluşturmuştur. Sözü edilen Kurul, yaptığı çalışmalar neticesinde “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”i hazırlamış ve bu Yönetmelik 13.4.2005 tarihli 25785 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik 1. Maddesinde amaçlarına yer vermiştir. Buna göre, yönetmeliğin amacı kamuda etik kültürünü yerleştirmek bunun yanı sıra kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek ve bu ilkelere uygun davranış göstermeleri açısından onlara yardımcı olmaktır. Yine görevlerin yerine getirilmesinde adalet, dürüstlük, saydamlık ve tarafsızlık ilkelerine zarar veren ve toplumda güvensizlik yaratan durumları ortadan kaldırmak suretiyle kamu yönetimine halkın güvenini artırmak, toplumu kamu görevlilerinden bekleme hakkı olduğu davranışlar konusunda bilgilendirmek ve kurula başvuru usul ve esaslarını düzenlemek de Yönetmeliğin diğer amaçları olarak sayılmıştır.

Yönetmeliğin kapsamı ise ilgili maddede şu şekilde sayılmıştır:

- genel bütçeye dâhil idareler,
- katma bütçeli idareler,
- kamu iktisadî teşebbüsleri,
- döner sermayeli kuruluşlar,
- mahalli idareler ve bunların birlikleri,
- kamu tüzel kişiliğini haiz olarak kurul, üst kurul, kurum, enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon vesaire adlarla kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan, yönetim ve denetim kurulu ile kurul, üst kurul başkan ve üyeleri dâhil tüm personel.

Ancak Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Bakanlar Kurulu üyeleri, Türk Silahlı Kuvvetleri, yargı mensupları ve üniversiteler yönetmeliğin kapsamın dışında tutulduğu belirtilmelidir.

Etik Davranış İlkeleri

Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci: Yönetmeliğin 5. maddesinde yer verilen bu ilke, kamu görevlilerinin kamu görevini yürütürken esas alması gereken önemli noktaları ifade etmektedir.

Halka hizmet bilinci: Buna göre, kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde halkın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak hareket etmeli, görevinin temelde halka hizmet olduğunu bilmelidir.

Hizmet standartlarına uyma: Hizmet standartlarına uyma ilkesi Yönetmeliğin 7. maddesinde düzenlenmiştir. Bu ilkenin sonucu olarak kamu kurum ve kuruluşlarında yönetici veya diğer konumlarda bulunan personelin kamu hizmetlerini belirlenen standartlara ve süreçlere uygun şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.

Amaç ve misyona bağlılık: Kamu görevlileri ülkenin çıkarları, toplumun refahı ve kurumların hizmet idealleri doğrultusunda hareket etmelidirler.

Dürüstlük ve tarafsızlık: Dürüstlük ve tarafsızlık temel hukuk ilkelerinden olup, kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirirken de uymak zorunda oldukları ilkelere dendir.

Saygınlık ve güven: Kamu görevlilerinin kamu yönetimine güven sağlayacak şekilde hareket etmeleri gerekir.

Nezaket ve saygı: Herkes gibi kamu görevlileri de ilişkilerinde nezaket ve saygı içerisinde hareket etmelidir.

Yetkili makamlara bildirim: Bazı durumları yetkililere bildirmek de kamu görevlilerinin sorumluluğundadır.

Çıkar çatışmasından kaçınma: Kamu görevlilerinin görevlerini tarafsız ve objektif şekilde icra etmelerini etkileyen ya da etkiliyormuş gibi gözükten ve kendilerine, yakınlarına, arkadaşlarına ya da ilişkide bulunduğu kişi ya da kuruluşlara sağlanan her türlü menfaati ve onlarla ilgili mali ya da diğer yükümlülükleri ve benzeri şahsi çıkarlara sahip olmaları hâli olarak tanımlanabilir.

Görev ve yetkilerin menfaat sağlama amacıyla kullanılmaması: Kamu görevlileri herhangi bir unvan,

görev veya yetkisini kendisine veya bir başkasına bir menfaat sağlamak amacıyla yasalara aykırı olarak kullanamaz.

Hediye ve menfaat sağlama yasağı: Kamu görevlilerinin göreviyle ilgili ilişkiler çerçevesinde kendisine veya bir başkasına bir hediye veya menfaat kabul etmesi yasaktır. Hediye alma yasağını düzenleyen 15. madde “hediye” olarak kabul olarak kabul edilen durumları ise şu şekilde saymıştır:

- Görev yapılan kurumla iş, hizmet veya çıkar ilişkisi içinde bulunanlardan alınan karşılama, veda ve kutlama hediyeleri, burs, seyahat, ücretsiz konaklama ve hediye çekleri,
- Taşınır veya taşınmaz mal veya hizmet satın alırken, satarken veya kiralarken piyasa fiyatına göre makul olmayan bedeller üzerinden yapılan işlemler,
- Hizmetten yararlananların vereceği her türlü eşya, giysi, takı veya gıda türü hediyeler,
- Görev yapılan kurumla iş veya hizmet ilişkisi içinde olanlardan alınan borç ve krediler.
- Yönetmelik hediye alma yasağına dahil olmayan örneklere de yer vermiştir.

Kamu malları ve kaynaklarının kullanımı: Kamu mallarının doğru ve etkin kullanımı kamu görevlileri için bir yükümlülüktür.

Savurganlıktan kaçınma: Kamu görevlileri savurgan tutumlar sergilememelidirler.

Bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan: Yaptıkları açıklamalar gerçeğe uygun olmalıdır, çünkü beyanları onlar için bağlayıcıdır.

Bilgi verme, saydamlık ve katılımcılık: Kamu görevlilerin halkın bilgi alması noktasında yardımcı olmaları gerekir.

Yöneticilerin hesap verme sorumluluğu: Yöneticilerin bazı yükümlülükleri ve bunlara bağlı sorumlulukları mevcuttur. Bu kapsamda yöneticilerin sorumluluk ve yükümlülükleri hakkında hesap verebilmeleri gerekir. Bu nedenle kamu görevlileri kamusal değerlendirme ve denetime her zaman açık ve hazır olurlar. Hesap verme mecburiyeti kamu görevlilerinden yönetici olanlar için kurumlarının amaç ve politikalarına uygun olmayan işlem veya eylemlerini engellemek yükümlülüğü doğurmaktadır.

Eski kamu görevlileriyle ilişkiler: Kamu görevlilerinin eski meslektaşları ile ilişkilerinde etik ilkelere uygun hareket etmeleri, gerekir. Bu kapsamda kamu görevlerinden ayrılan kişilere daha önce görev yaptıkları kurum veya kuruluştan, herhangi bir yüklenicilik, komisyonculuk, temsilcilik, bilirkişilik, aracılık veya benzeri görev ve iş verilmesi de bu etik ilke gereği yasak olan diğer durumlardır.

Mal bildiriminde bulunma: Kamu görevlileri, kendileri, eşleri ve velayeti altındaki çocuklarına ait taşınır ve taşınmazları, alacak ve borçları hakkında yetkili makama bildirimde bulunmalıdırlar. Etik Kurulu, gerek gördüğü takdirde mal bildirimlerini inceleme yetkisine sahiptir. Mal bildirimlerindeki bilgilerin doğruluğunun kontrolü amacıyla ilgili kişi ve kuruluşlar (bankalar ve özel finans kurumları dâhil) talep edilen bilgileri, en geç otuz gün içinde Kurula vermekle yükümlüdürler.

GENEL OLARAK

Hukuk devletinin en önemli özelliklerinden biri, adaleti tesis etmektir. Adalet, taraflar arasındaki uyuşmazlıkların bağımsız ve tarafsız bir yargı yerinde çözülmesiyle sağlanabilir. Hukuk devletinin diğer bir özelliği, kuvvetler ayrılığı ilkesidir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi, 1961 Anayasa ve 1982 Anayasa 'sında benimsenen temel ilkelerden biridir ve kısaca egemenlik yetkisinin farklı organlar tarafından kullanılması anlamına gelir.

Türk hukuk sisteminde yargı yetkisi, Anayasa'nın 9. maddesi ile bağımsız mahkemelere verilmiştir. Hükme göre: "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır". Hükümde, "tarafsızlık" kavramına yer verilmemesi, eksiklik değildir. Ancak, yine de yapılacak değişikliklerle, yargının tarafsızlığını anayasal güvenceye almak faydalı olabilecektir. Her ne kadar, Anayasa'da, yargı yetkisinin bağımsız mahkemelerce kullanılacağı belirtilmişse de, yargılama faaliyetini yapan hâkimlerdir. Savcılar ise kanunların verdiği yetkiye dayanarak kamu adına dava açılmasını talep etme veya açılan davalarda taraf olarak bulunma yetkisine sahiptir.

Hâkim ve Savcı Kavramı

Hâkim kavram olarak, egemenliğini yürüten, sözünü geçiren gibi farklı anlamlara gelmektedir. Kavram hâkim sözcüğü ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Hâkim olarak da adlandırılan hâkim, hukuki bir uyuşmazlığı yürürlükteki hukuk kurallarına göre hüküm tesis ederek çözen kamu görevlisidir. Savcı, yasalarla belirlenen adli ve idari görev ve yetkileri kullanan kamu görevlisine verilen genel addır. Savcılık mesleği ise bu işi yapanların görev yaptığı hizmet alanıdır.

Hâkim ve Savcı Yardımcılığı

Hâkim ve savcı yardımcılığına atanma usulü, 2802 sayılı Hâkimlik ve Savcılık Kanunu m. 7 ve devamı hükümleriyle yeniden düzenlenmiştir. 23/06/2022 tarih 7413 sayılı Kanun ile yapılan bu düzenlemeye göre, hâkim veya savcı olabilmek için zorunlu bir yardımcılık dönemi öngörülmüştür. Hâkim ve savcı yardımcılığı dönemini geçirip kanunda belirtilen koşullara uygun olarak ehliyetini kanıtlamış olmadıkça, hiç kimse hâkimlik ve savcılık yardımcılığına atanamaz.

Hâkimlik ve Savcılık Yardımcılığına Giriş

Hâkimlik mesleğine giriş konusunda, genel olarak üç sistemin varlığı kabul edilir. Bu sistemler, halk tarafından veya yasama organı tarafından seçilme, yürütme organı tarafından atanma ve bağımsız bir kurul tarafından seçilme şeklindedir. Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre'de belli şekillerde, halk tarafından seçilme sistemi uygulanmaktadır. Almanya ve İngiltere'de ise yürütme organı tarafında atanma sistemi bazı hâllerde uygulamaktadır. Finlandiya ve İsviçre'de ise bazı hâkimleri seçmede hâkimler tarafından oluşturulan bir kurul tarafından seçim yapılmaktadır. Türk hukukunda, ise hâkim-savcı yardımcılığı kurumu ihdas edilerek, doğrudan hâkimlik veya savcılık mesleklerine başlama usulünde önemli değişiklikler yapılmıştır.

Hâkimlik ve Savcı Yardımcılığı Sınavı

Hâkim ve savcı yardımcılığı, biri yazılı diğeri de sözlü olmak üzere iki sınava tabi tutulurlar. Yazılı sınavda başarılı olan adayların bir kısmı sözlü sınava alınmakta ve bu sınavdan da başarılı olmaları hâlinde aday olarak mesleğe adım atmaktadırlar. Yazılı yarışma sınavı, Adalet Bakanlığı ile imzalanacak protokole göre Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) tarafından yapılır. Atama yapılacak boş kadroların sayısı, derecesi, unvanı, sınıfı, atanacaklarda aranacak şartlar ile başvuruya ve sınava ilişkin hususların yer aldığı duyuru, müracaat süresinin bitiminden en az on beş gün önce Türkiye genelinde günlük yayımlanan tirajı en yüksek beş gazeteden birinde bir defa ve ayrıca Adalet Bakanlığı internet sitesinde ilan olunur.

Hâkim ve Savcı Yardımcılığı Süreci

Hâkim ve savcı olabilmek için, öncelikle bu mesleklerin yardımcılık süreçleri tamamlanmalıdır. Hâkim ve savcı yardımcılığı süresi üç (3) yıldır. Bu süre temel eğitim dönemi, görev dönemi ve son eğitim döneminden oluşur. Temel eğitim ve son eğitim Adalet Akademisi tarafından verilirken; görev dönemi ise yargı mercilerinde fiilen görev yapmak suretiyle geçirilir. Hâkim ve savcı yardımcısının görev-yetkileri HSK m. 10/A'da düzenlenmiştir. Bunlar, tevdi edilen dosya veya evrakı inceleyerek hâkime sunmak; duruşma ve keşif işlemlerinde hâkime yardımcı olmak; hazırlanan evrakı kontrol etmek; tensip ve gerekçeli karar taslaklarını hazırlamak; ara kararların icrasına dair iş ve işlemleri yapmak; hukuki araştırma yapmak, mevzuatta belirtilen diğer görevlerle hâkim tarafından verilen işleri yapmaktır. Yardımcıların Cumhuriyet Başsavcılıklarındaki görevleri ise, dosya veya evrakı

inceleyerek savcıya sunmak; savcıya yardımcı olmak; evrakı kontrol etmek; kanun yolları başvuru taslağını hazırlamak; yazışma taslaklarını hazırlamak; hukuki araştırma yapmak, mevzuatta belirtilen diğer görevleri ve savcı tarafından verilen işleri yapmaktır.

HÂKİMLERİN BAĞIMSIZLIĞI VE TARAFSIZLIĞI

Yargı fonksiyonunu icra edip, son sözü söyleme yetkisine sahip olan hâkimlerin bağımsız ve tarafsız olması, Anayasa'nın 2. maddesinde ifade edilen hukuk devleti ilkesi; 5. maddesinde belirtilen devletin görevleri ile 36. maddesinde belirtilen, hak arama hürriyetinin zorunlu unsurudur. Zira hukuk devletlerinde, kişinin kural olarak, hakkını kendi gücüyle korumasına izin verilmemektedir. Meşru müdafaa gibi istisna durumlar hariç, kişi, hakkı ihlal edildiğinde, bu ihlalin giderilmesini devletten talep etmelidir. Devlet de, hakkı ihlal edilen kişiye, hakkını, hâkim diye ifade edilen kamu görevlilerinin eliyle vermektedir. Hak dağıtmak gibi ulvi bir görevi olan hâkimin bağımsız ve tarafsız olması gerekir.

Uluslararası Anlaşmalar ve Tavsiye Kararlar

Türkiye'nin taraf olduğu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde, "adil yargılanma hakkı" başlığı ile mahkemelerin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesi yer alır. Avrupa Konseyi'nin yaptığı çalışmalarda da, hâkimlerin bağımsızlık ve tarafsızlığına ilişkin birçok ilke karar alınmıştır. Avrupa Hâkimleri Danışma Konseyi tarafından, "Hâkimlerin Magna Cartası" başlığıyla yayımlanan 2010 tarihli çalışmasında hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı, bağımsızlığın garanti altına alınması ve etik ile ilgili birçok hükme yer verilmiştir. Bu hükümler, Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) tarafından, Türkiye'deki hâkim ve savcılara tavsiye karar olarak gönderilmiştir.

Türk Hukuku'ndaki Düzenlemeler

Mecelle'nin 1792. maddesine göre, hâkim; hâkim (bilge), fehim (anlayışlı), müstakim (doğru ve güvenilir), emin (güvenilir), mekin (saygın) ve metin olmalıdır. Ayrıca devam eden maddelerde de, hâkimin taşınması gereken niteliklere değinilmiştir. Bağımsızlık ve tarafsızlığın sağlanması için başta Anayasa olmak üzere, Türk Ceza Kanunu ve Hukuk Mahkemeleri Kanunu gibi birçok kanunda da davadan çekinme ve hâkimin reddi sebepleri yer alır

HÂKİMLİK-SAVCILIK MESLEKİ ETİK KURALLARI

Birleşmiş Milletler Bangalore Yargı Etiği İlkeleri

Yargı etiği konusunda birçok uluslararası metin bulunmaktadır. Amerika Barolar Birliği tarafından 1972 yılında kabul edilen 'Yargı Etiği Kodu', 1976 tarihli Idaho Yargı Etiği Kodu, 1977 tarihli Avusturya Yargısal Bağımsızlık Prensipleri Deklarasyonu, 1989 tarihli Filipinler Yargı Etiği Kodu, 1994 tarihli Malezya Anayasası, Hâkimler Statüsüne İlişkin Avrupa Şartı (1998), 1999 tarihli Kenya Yargı Mensuplarına Yönelik Davranış Kodu, 1999 tarihli Hindistan, Yargısal Hayatla İlgili Değerlerin Yeniden İfadesi İlkeleri gibi düzenlemelerdir.

Bağımsızlık

Bağımsızlık, hukuk uygulayıcısının yasama ve yürütme organı ile diğer kişilere karşı hür olmasını ifade eder. Bağımsızlık mutlak değildir. Hâkim - savcı, başta evrensel hukuk normları olmak üzere iç hukukta da Anayasa ve yasalarla bağımlıdır. Yasa üstü bir konumda değildir.

Tarafsızlık

Hüküm vermede uyuşmazlık yanlarını tutmama ve yanlı davranmama anlamına gelmektedir. Hâkim yargılama görevini mutlak olarak tarafsız bir şekilde yerine getirmelidir.

Doğruluk ve tutarlılık

Doğruluk bir eylemi gereği gibi ifa etmektir. Tutarlılık ise eylemi yapmada özenli ve düzenli olma, beklenmeyen bir duruma yer vermemedir.

Budapeşte Savcı Etiği İlkeleri

Budapeşte Savcı Etiği İlkeleri, Macaristan Savcılığı ve Avrupa Konseyi iş birliğiyle düzenlenmiş ve 31 Mayıs 2005'te, Avrupa Savcılar Konferansı'nda, savcılar için etik kuralları olarak kabul edilmiştir. Budapeşte İlkeleri Türk hukukunda, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından 10 Ekim 2006 tarihinde, 424 sayılı Karar ile benimsenmesine karar verilmiştir. Bu nedenle, ilkeler iç hukuk bakımından da önemlidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Göre Hâkim ve Savcı Etiği

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) bireysel başvuru yapılabilmektedir. Türk vatandaşları iç hukuk başvuru yollarını tükettikten sonra, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde koruma altına alınan haklar için AİHM'ye de başvuru hakkına sahiptirler. AİHM, etik konusunda şu ilkeleri benimsemektedir: Bağımsızlık, tarafsızlık, dürüstlük, özen ve ehliyet, ketumluk, ifade hürriyeti, ilave faaliyet, ödüller ve yararlar, nişanlar ve unvanlar.

Diğer Adliye Personeline İlişkin Etik İlkeler

Genel Olarak

Medenî toplumlarda, ihkakihak hak kural olarak yasaktır. Hak dağıtma, devletin tekelinde olan ve egemenlik aracı olarak görülen bir eylemdir. Devlet bu görevi yargı organı aracılığıyla yerine getirir. Yargı, temel hakları korumayı ve bunlarla ilgili özgürlükleri tesis etmeyi kendi varlık temeli olarak gören modern demokrasilerin, yasama ve yürütmeye birlikte üç ana ayağından biri olarak görülmektedir. Türkiye’de yargı yetkisinin kime ait olduğu sorusunun cevabı Anayasa’da verilmiştir. Anayasa’nın 9. maddesine göre, yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır. Yine, hakların korunmasına ilişkin temel bir hüküm Anayasa’da yer almaktadır. Bu hükme göre, Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz.

Hak dağıtma işi, alternatif uyuşmazlık çözüm yolları - yargı dışı uyuşmazlık çözüm yöntemleri bir tarafa bırakılırsa, devletin resmî kurumlardan biri olan adliyelerde yapılmaktadır. İngilizce, “court law” veya “court of justice” diye ifade edilen adliye kavramı, içerisinde yargılamaların yapıldığı mahkemeleri ve yargı çalışanlarını belirten geniş bir kavramdır.

Adliye’de hâkim ve savcılar başta olmak üzere, icra müdürü, icra müdür yardımcısı, yazı işleri müdürü, zabıt kâtibi, icra kâtibi, mübaşir, hizmetli, koruma polisi, şoför gibi çoğunlukla memur olarak sürekli çalışanlar bulunur. Sayılanlar dışında adliyeye sürekli gelip giden avukatlar, avukat stajyeri, hâkim-savcı stajyeri, diğer stajyer ile sürekli olarak adliyede çalışan özel güvenlik görevlileri, çaycı, aşçı, posta memurları, ceza tevkif evleri görevlileri ve diğerleri olmak üzere birçok insan vardır.

Diğer adliye çalışanları, geniş anlamda kamu görevlisi sayılırlar. Bu meslek mensuplarına ilişkin, mevzuatta doğrudan düzenlenmiş etik ilkeleri bulunmamaktadır. Ancak diğer adliye çalışanları da kamu görevlileri gibi genel etik ilke ve kuralları ile bağlıdır. Bu ilkeler, Kamu Etik Kurulu tarafından hazırlanan “Kamu Görevlileri Etik Rehberi” adlı çalışmada yer almaktadır.

Görevin İfasında Kamu Hizmeti Bilinci

Hâkim ve savcılar dışında kalan diğer adliye personeli kamusal bir hizmeti ifa eder. Kamusal hizmetin ayırt edici niteliği, özel nitelikli işlerden farklıdır. Kamusal hizmette, kamu hizmeti bilinci öne çıkar. Bu bilince göre, hizmeti ifa etmekle yükümlü olan diğer adliye personeli kamuya hizmet düşüncesini her şeyden üstün tutmalıdır.

Topluma Hizmet Bilinciyle Hareket Etme

Topluma hizmet bilinci, yukarıda açıklanan görevin ifasında kamu hizmeti bilinci ile yakından ilişkilidir. Diğer adliye personeli, yürüttüğü hizmetin bir kamu hizmeti olduğunu benimseyerek, bu hizmeti kendi özel işlerinden daha üstün tutmalıdır.

Hizmet Esaslarına Uyma

Diğer adliye personelinin uymakla yükümlü olduğu birtakım esaslar vardır. Adliye personelinin kamu hizmeti niteliğinde olan adı işleri ifa ederken uymak zorunda olduğu kurallara adliye personeli hizmet esasları denir. Adliye personeli hizmet esasları başta Devlet Memurları Kanunu olmak üzere bazı kanunlarla diğer düzenleyici işlemlerle belirlemiştir.

Başvuranlara Yol Gösterme

Adli hizmetler, devlet tarafında yürütülen en önemli hizmetlerden biridir. Bu hizmetlerin önemi, hukuk kurallarının icrası ve bu kuralların bizzat kamu görevlisi tarafından vatandaşa sunulmasından kaynaklanır. Hizmetlerin yürütülmesinde birincil derecede sorumlu olanlar adliyelerde görevli olan personeldir.

Nezaket ve Saygı

Nezaket ve saygı ilkesi diğer adliye personelinin uymakla yükümlü olduğu temel bir davranış esasıdır. Adliye personeli adliyede görevli kişilere karşı nezaket ve saygı göstermekle yükümlü olduğu gibi, topluma karşı da aynı esasları gözetmek zorundadır. Nezaket ve saygı esaslarına göre hareket etmeyen adliye personeli, etik ilkelerini ihlal etmiş sayılır.

Amaç ve Misyona Bağlılık

Ülkemiz adli yargı düzenindeki resmi yazı, yazışma ve kayıt tutma esaslarını düzenleyen hukuk kurallarının oluşturduğu kalem mevzuatı yalnızca adli yazı ve yazışmanın hukukî düzenini değil, aynı zamanda, kalem hizmetlerini yürüten personel ve bu personelin oluşturduğu örgütün hukukî iç düzenini,

yani kalem teşkilatını da kapsar.

Dürüstlük ve Tarafsızlık

Dürüstlük, yargı görevinin doğru biçimde ifası için vazgeçilmez bir unsurdur. Tarafsızlık, yargı görevinin doğru biçimde ifası için vazgeçilmez bir unsurdur.

Saygınlık ve Güven

Diğer adliye personeli tüm faaliyetlerinde, mesleğe yaraşmayacak şekilde davranmaktan ve görünmekten kaçınır. Mesleğe yaraşırılığın ölçüsü makul bir kişinin zihninde, dürüstlüğü, tarafsızlığı ve yetkinliği hakkında olumlu ya da olumsuz bir algının oluşup oluşmadığına göre belirlenir.

Yetkili Makamlara Bildirim ile Çıkar Çatışmasından Kaçınma

Diğer adliye personeli, adliyede veya adliye dışında karşılaştığı bir hukuksuzluğu yetkili makamlara bildirmekle yükümlüdür. Onun bu yükümlülüğü, toplumu oluşturan diğer bireylerin bildirme yükümlülüğünden daha ağırdır. Adliye personeli kişilerin veya üstlerinin çıkarına göre değil devletin üstün çıkarına göre hareket ederek hareket etmek zorundadır.

Diğer Adliye Personelinin Tabi Olduğu Yasaklar

Diğer adliye personeli kural olarak “devlet memuru” sayılırlar. Zira 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu madde 4'e göre, mevcut kuruluş biçimine bakılmaksızın, devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli kamu hizmetlerini ifa ile görevlendirilenler, bu kanunun uygulanmasında memur sayılır.

Diğer Adliye Personeli Sayılan Kamu Görevlileri

Diğer adliye personeli, esasen usul hukuku kurallarına göre yapılan yargılamada, kural olarak hâkime yardımcı konumda bulunan çalışanları ifade eder. Bir hakkın ihlâl edilmesi veya ihlâl tehlikesinin ortaya çıkması hâlinde, hak sahibi, ortaya çıkan uyuşmazlığı adliyede görevli olanlar vasıtasıyla çözmektedir. Yargı fonksiyonunu üstlenen kamu otoritesi, medenî yargı içinde özel hukuktan doğan uyuşmazlıkları, tarafın başvurusu üzerine hukukî korumayı güvence altına almıştır. Zira Anayasa'nın 36. maddesine göre, herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz. Hukuksal koruma, ilgilinin mahkemelere başvurması yani, talep veya dava dilekçelerinin mahkemelerdeki görevlilerce kabul edilmesi ile gerçekleşmektedir.

İcra Müdürü ve İcra Müdür Yardımcısı

İcra ve İflas Kanunu, özel hukuktan doğan hakların teminat altına alınması için özel hukuktan doğan taleplerin icrasında uygulanır. Bu taleplerin yerine getirilmesinde en önemli görevlilerden birinin icra müdürü olduğu söylenebilir. Cebri İcra Hukukunun asli organlarından biri icra ve iflas daireleridir.

Yazı İşleri Müdürü

Mahkemede yapılan yargılama sonuncunda ortaya çıkan kararlarla ilgili yazışmalar, yazı işleri müdürü tarafından ifa edilir. Yazı işleri müdürü, mahkemenin yazışma işlerinin başında yer alan kişidir.

Zâbit Kâtibi

Mahkeme kaleminde, yazı işleri müdürü tarafından kendilerine verilen işi yapmakla görevli olan ve yargılamanın yapılaş şeklini tutanağa geçirmek ve kararları yazmak suretiyle hâkimlere yardımcı olan yargı görevlisine zabıt kâtibi denir. Zabıt kâtipleri, hâkimler tarafından yapılan yargılamanın mahkeme içinde ve dışında resmî tanığı durumundadırlar.

İcra Kâtibi

İcra kâtipleri, icra ve iflas dairelerinde icra müdürünün gözetimi ve denetimi altında çalışan yargı görevlileridir.

Bunlara ilişkin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda herhangi bir hükme yer verilmemiştir. İcra kâtiplerine ilişkin temel düzenleme İcra ve İflas Kanunu'dur.

Mübaşir

Mübaşirler duruşmalara tarafların çağırılması, duruşma salonuna alınması ve duruşmanın disiplinini sağlamak için hâkim tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmekle görevli olan memurlardır.

Psikolog, Pedagog ve Sosyal Çalışmacı

Psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılar, özellikle Aile Mahkemeleri ve Çocuk Mahkemeleri'nde görev alabilen diğer adliye personelidir. Bu gruba giren diğer adliye çalışanları, 4787 sayılı Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun; 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile Çocuk Koruma Kanunu Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te düzenlenmiştir.

Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun m. 5/3 hükmüne göre, “Mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak, Üzere Adalet Bakanlığınca, tercihan; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı atanır. Bu görevlilerin bulunmaması, iş durumlarının müsait olmaması veya görevin bunlar tarafından yapılmasında hukukî veya fiilî herhangi bir engel bulunması ya da başka bir uzmanlık dalına ihtiyaç duyulması hallerinde, diğer kamu kurum ve

kuruluşlarında çalışanlar veya serbest meslek icra edenlerden yararlanılır". Hükümden açıkça anlaşıldığı üzere, aile mahkemelerinde psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı bulunması zorunludur.

GİRİŞ

Hukuk kuralları, insan iradesi ile oluşturulan, müeyyidelendirilen, emir ve yasak içeren kurallardır. Avukatlık ve noterlik meslekleri, hukuk kurallarının gerçekleşmesini, kişi hak ve özgürlüklerinin koruma altına alınmasını sağlayan mesleklerdir.

AVUKATLIK MESLEĞİ

Avukatlık, savunma faaliyetinde bulunacak kişilere yardım edilmesi, savunma hakkının kullanılabilmesi için gerekli iş ve işlemlerin yapılması uğraşdır.

Avukatlık Mesleğinin Tarihi Gelişimi

Avukatlık mesleği çok eski bir tarihsel geçmişe sahiptir. Mitolojide “litailer” adı verilen ve insanları suç ve cezaların dehşetinden korumak için çalışan kişilerin olduğu kabul edilmektedir. Avukatlık mesleğinin Türk Hukuku’ndaki gelişimi başlangıçta İslam Hukuku etkisi altında kalmıştır. İslam Hukuku’nda avukatlık mesleği bulunmamaktaydı. “Dava vekili” olarak adlandırılan kişiler, taraflarca serbest bir şekilde seçilen ve davada yalnızca karşı tarafın iddialarını reddetme yetkisi olan kişilerdi. Bu kişilerin, herhangi bir niteliğe veya eğitime sahip olması gerekmiyordu ve bu kişiler dava ile ilgili başkaca bir işlem yapamıyorlardı.

Tanzimat Fermanı ile birlikte konsolosluklarda görev yapmak üzere yabancı devletlerden avukatlar ülkeye gelmeye başlamış ve böylece hukukumuzda avukatlık mesleğinin ilk örnekleri görülmeye başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 1924 tarih ve 460 sayılı Muhamat Kanunu kabul edilmiş, hukukumuzda bu kanun ile birlikte avukatlık mesleği, kendine özgü hakları ve örgütlü yapısı olan bir meslek olarak kabul edilmiştir. Hâlen yürürlükte bulunan 1969 tarih ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu ile Türkiye Barolar Birliği adında bir birlik kurularak barolar daha sistematik meslek kuruluşları hâline getirilmiştir. Ayrıca avukatlık stajına ilişkin düzenlemeler yapılarak staj kurumu da yenilenmiştir. Bu ünite de yapılan açıklamalar da Avukatlık Kanunu temel alınarak yapılmıştır.

Avukatlık Mesleğinin Tanımı ve Nitelikleri

Avukat, hukukî ilişkilerin düzenlenmesinde ve hukukî uyuşmazlıkların çözümlenmesinde görev alan, yargılamanın hukuka ve adalete uygun olarak gerçekleşmesini sağlamada etkin rol oynayan ve savunma faaliyetinde bulunan kişi; avukatlık mesleği, avukatlar tarafından icra edilen meslek olarak tanımlanabilir.

Avukatlık mesleği, kamu hizmeti niteliği, serbest meslek niteliği, bağımsızlık niteliği ve tekelci olma niteliği olmak üzere dört özel niteliğe sahiptir.

Avukatın Hak ve Yükümlülükleri

Avukatın, Avukatlık Kanunu’ndan doğan bazı hak ve yükümlülükleri vardır. İşi reddetme, dosya incelleme, tanıklıktan çekinme ve ücret isteme avukatın haklarından bazılarıdır. Özen gösterme, sır saklama ve bildirim yapma da avukatın yükümlülüklerinden bazılarıdır.

AVUKATLIK MESLEĞİ ETİK İLKELERİ

Türk Hukuku açısından avukatlık mesleğine ilişkin etik ilkeler, Türkiye Barolar Birliği tarafından kabul edilen meslek kuralları ile Avrupa Barolar ve Hukuk Birlikleri Konseyi tarafından kabul edilen meslek kurallarından oluşmaktadır. Avukatın, mesleki çalışmasını kamunun inancını ve mesleğe güvenini sağlayacak biçimde ve işine tam bir sadakatle yürütmesi, mesleğin itibarını zedeleyecek her türlü tutum ve davranıştan kaçınmak zorundadır. Avukat, özel yaşantısında da buna dikkat etmeli, kendine iş sağlama niteliğindeki her davranıştan çekinmesi, mesleki çalışmasında bağımsızlığını koruması ve bu bağımsızlığı zedeleyecek iş kabulünden kaçınması bu kurallardan bazılarıdır.

NOTERLİK MESLEĞİ

Noterler, hukukî işlemleri belgelendirerek veya onaylayarak onlara resmiyet kazandırmak işlevini yerine getirir ve böylece hukukî güvenlik ve belirliliğin sağlanmasına aracılık eder.

Noterlik Mesleğinin Tarihi Gelişimi

Modern hukuk sistemlerinde yer alan noterlik mesleğinin temelleri Roma Hukuku’nda atılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde uygulanan hukuk İslam Hukuku’dur. Bu sebeple hukukumuzda, noterlik mesleği, İslam Hukuku’nun etkisiyle şekillenmiştir. Osmanlı Devleti’nde noterlik mesleğini kadı ve yardımcıları icra etmiştir. Bu kişiler İslam Hukuku’nda yer alan ve noterlik mesleğini icra eden “katib-i adil” isimli kişilerin Türk Hukuku’na yansımış şekilleridir. Tanzimat ile birlikte Osmanlı Devletinde başlayan batılılaşma hareketleri noterlik mesleğini de etkisi altına almış, Ticaret Mahkemelerinin kurulmasıyla birlikte bu mahkemelerde görev yapan noterler ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile Kâtib-i Adil Kanunu'nun adı Noterlik Kanunu olarak değiştirilmiştir. 1512 sayılı Kanunla birlikte hukukumuzda modern anlamda noterlik mesleği inşa edilmiş, Türkiye Noterler Birliği kurularak mesleğe kurumsal bir yapı kazandırılmış, kanunun getirdiği terfi sistemiyle noterlerin sınıflandırılması sağlanmıştı.

Noterlik Mesleğinin Tanımı ve Nitelikleri

Noteri, hukukî güvenliği sağlamak ve çıkabilecek uyuşmazlıkları önlemek amacıyla belge ve işlemleri onaylayarak onlara geçerlilik kazandıran kişi olarak tanımlayabiliriz. Noterlik mesleği, kamu hizmeti niteliği, tarafsızlık niteliği, dürüstlük niteliği, güvenilirlik niteliği ve bağımsızlık niteliği olmak üzere beş niteliğe sahiptir.

Noterin Hak ve Yükümlülükleri

Noterin, Noterlik Kanunu'ndan doğan bazı hak ve yükümlülükleri vardır. Ücret isteme ve masraf ve giderlerini talep etme noterin haklarından bazılarıdır. Aydınlatma, sır saklama ve büro edinme de noterin yükümlülüklerinden bazılarıdır.

NOTERLİK MESLEğİ ETİK İLKELERİ

Noterlik mesleğine ilişkin etik ilkeler Türkiye Noterler Birliği tarafından tespit edilmiştir.

Birbirlerine karşı iyi ve saygılı davranmalı, birbirlerine bilgi bakımından yardımcı olmalı, tescil ve aracılık hizmetlerinde gereken duyarlılığı göstermeleri, Oda genel kurullarınca tespit edilen resmî çalışma saatleri içinde dairelerini açık bulundurmaları, Noter dairelerini, görevlerinin ve hizmetlerinin anlam ve gereğine uygun bir şekilde düzenlemek ve Noterler Birliğince tespit edilen standartlara uygun olarak tefriş etmeleri ve Türkiye Noterler Birliği kılık kıyafet yönetmeliği hükümlerine uyarak, notere yaraşır biçimde kıyafetlerle dairelerine gelmeye özen göstermeleri bu kurallardan bazılarıdır.

Adliye personelinin görevlerini icra ederken disiplinsizlik göstermeleri durumunda, bu davranışları çeşitli yaptırımlara bağlanmıştır. İşte bu yaptırımlar ve yaptırımlara neden olan davranışların neler olduğu genel olarak 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda düzenlenmiştir. Yine mevzuatta anayasal hak olan savunma hakkı kapsamında bu yaptırımlara karşı bazı kanun yolları öngörülmüştür.

Disiplin kavramını tanımlarken kullanılan ifade ile önceden belirlenen yasalara ve düzenle ilgili kurallara uymama durumu, söz konusu kurallara aykırı hareketler veya bir kamu hizmetinin sunulmasındaki düzen bozan eylemler disiplin suçu olarak tanımlanabilir. Disiplin suçu olarak tanımlanan fiillerin işlenmesi durumunda uygulanan yaptırımlar ise disiplin cezası olarak tanımlanır. Başka bir deyişle disiplin cezası, devlet memurlarının dolayısı ile adliye personelinin, kamu hizmetinin işleyişini bozan fiilleri karşılığında kanunda öngörülen yaptırımlardır ve disiplin cezaları da diğer cezalar gibi kanunda gösterilir. Bu durum kanunsuz suç ve ceza olmaz şeklinde ifade edilen kanunilik ilkesinin bir gereğidir.

Söz konusu hususu kamu görevlileri bakımından ele alan temel düzenleme ise Devlet Memurları Kanunu'dur. 14.7.1965 tarihinde kabul edilerek 23.7.1965 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu (DMK), devlet memurlarının hizmet şartlarını, niteliklerini, atanma ve yerleştirilmelerini, ilerleme ve yükselmelerini, ödev, hak, yüküm ve sorumluluklarını, aylıklarını ve ödeneklerini ve diğer özlük işlerini düzenlemeyi amaçlamaktadır.

Kanunun Getirdiği Yasaklar

Kanun, devlet memurları için getirdiği yasaklara 4. Bölümde yer vermiştir. 26 ila 31. maddeler arasında düzenlenen söz konusu yasaklar şunlardır:

- Toplu eylem ve hareketlerde bulunma yasağı
- Grev yasağı
- Ticaret ve diğer kazanç getirici faaliyetlerde bulunma yasağı
- Hediye alma, menfaat sağlama yasağı
- Denetimindeki teşebbüsten menfaat sağlama yasağı
- Gizli bilgileri açıklama yasağı.

Kanunun Disipline İlişkin Hükümleri

Disipline ilişkin hükümler Devlet Memurları Kanunu'nun 7. Bölümünde 124 ila 136. maddeleri arasında bulunmaktadır. Bu bölümde, yukarıda izah edilen ödevlere ve yasaklara aykırı hareket edilmesi durumunda ilgiliye verilebilecek cezalara yer verilmiştir. Bu cezalar;

- uyarma,
- kınama,
- aylıktan kesme,
- kademe ilerlememesinin durdurulması,
- devlet memurluğundan çıkarmadır.

Uyarma: Memura, görevinde ve davranışlarında daha dikkatli olması gerektiğinin yazı ile bildirilmesidir(RAMAZAN, 2025).

Uyarma cezasını gerektiren fiil ve hallerden bazıları şunlardır:

- Verilen emir ve görevlerin tam ve zamanında yapılmasında, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasların yerine getirilmesinde, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçlerin korunması, kullanılması ve bakımında kayıtsızlık göstermek veya düzensiz davranmak,
- Özürsüz veya izinsiz olarak göreve geç gelmek, erken ayrılmak, görev mahallini terk etmek,
- Usulsüz müracaat veya şikayette bulunmak,
- Devlet memuru vakarına yakışmayan tutum ve davranışta bulunmak,

Kınama: Memura, görevinde ve davranışlarında kusurlu olduğunun yazı ile bildirilmesidir. Kınama cezasını gerektiren fiil ve hallerden bazıları şunlardır:

- Verilen emir ve görevlerin tam ve zamanında yapılmasında, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasların yerine getirilmesinde, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçlerin korunması, kullanılması ve bakımında kusurlu davranmak,
- Eşlerinin, reşit olmayan veya mahcur olan çocuklarının kazanç getiren sürekli faaliyetlerini belirlenen sürede kurumuna bildirmemek,
- Görev sırasında amire hal ve hareketi ile saygısız davranmak,
- Devlete ait resmi araç, gereç ve benzeri eşyayı özel işlerinde kullanmak,

- Devlete ait resmî belge, araç, gereç ve benzeri eşyayı kaybetmek,
- Verilen emirlere itiraz etmek.

Aylıktan Kesme: Memurun, brüt aylığından 1/30 - 1/8 arasında kesinti yapılmasıdır. Aylıktan kesme cezasını gerektiren fiil ve hallerden bazıları şunlardır:

- Kasıtlı olarak; verilen emir ve görevleri tam ve zamanında yapmamak, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasları yerine getirmemek, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçleri korumamak, bakımını yapmamak, hor kullanmak,
- Özürsüz olarak bir veya iki gün göreve gelmemek,
- Devlete ait resmi belge, araç, gereç ve benzerlerini özel menfaat sağlamak için kullanmak,
- Görev sırasında amirine sözle saygısızlık etmek,
- Görev yeri sınırları içerisinde herhangi bir yerin toplantı, tören ve benzeri amaçlarla izinsiz olarak kullanılmasına yardımcı olmak,

Kademe İlerlemesinin Durdurulması: Fiilin ağırlık derecesine göre memurun, bulunduğu kademedeki ilerlemesinin 1 - 3 yıl durdurulmasıdır. Kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren fiil ve hallerden bazıları şunlardır:

- Göreve sarhoş gelmek, görev yerinde alkollü içki içmek,
- Özürsüz ve kesintisiz 3 - 9 gün göreve gelmemek,
- Görevi ile ilgili olarak her ne şekilde olursa olsun çıkar sağlamak,
- Amirine veya maiyetindekilere karşı küçük düşürücü veya aşağılayıcı fiil ve hareketler yapmak,
- Görev yeri sınırları içinde herhangi bir yerin toplantı, tören ve benzeri amaçlarla izinsiz kullanmak veya kullandırmak,
- Gerçeğe aykırı rapor ve belge düzenlemek,
- Belirlenen durum ve sürelerde mal bildiriminde bulunmamak,
- Açıklanması yasaklanan bilgileri açıklamak,
- Verilen görev ve emirleri kasten yapmamak,
- Herhangi bir siyasi parti yararına veya zararına fiilen faaliyette bulunmak.

Devlet Memurluğundan Çıkarma: Bir daha Devlet memurluğuna atanmamak üzere memurluktan çıkarmaktır. Devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren fiil ve hallerden bazıları ise şunlardır:

- İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, kamu hizmetlerinin yürütülmesini engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımda bulunmak,[182]
- Yasaklanmış her türlü yayını veya siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini basmak, çoğaltmak, dağıtmak veya bunları kurumların herhangi bir yerine asmak veya teşhir etmek,
- Siyasi partiye girmek,
- Yetki almadan gizli bilgileri açıklamak,
- Siyasi ve ideolojik eylemlerden arananları görev mahallinde gizlemek,
- Yurt dışında Devletin itibarını düşürecek veya görev haysiyetini zedeleyecek tutum ve davranışlarda bulunmak,

Tekerrür durumu: Disiplin suçlarında tekerrür, DMK m. 125'te düzenlenmiştir. Buna göre bir devlet memuru,

- Önceden bir disiplin cezası almış olmalıdır.
- Önceden alınan disiplin cezası kesinleşmelidir.
- Aynı mahiyette cezayı gerektiren aynı fiil işlenmelidir.
- Suç disiplin cezasının sicilden silinmesi için geçmesi gereken süre içerisinde işlenmiş olmalıdır. (Bu süre uyarı, kınama ve aylıktan kesme cezalarında 5 yıl, kademe ilerlemesinin durdurulması cezalarında ise 10 yıldır.)

Bu şartlar sağlanıyorsa kişiye bir derece daha ağır olan yaptırım uygulanır. Aynı derecede cezayı gerektiren fakat ayrı fiil veya hâller nedeniyle verilen disiplin cezalarının üçüncü uygulamasında ise bir derece ağır ceza verilir.

İtiraz: Disiplin amirleri tarafından verilen uyarı, kınama ve aylıktan kesme cezalarına karşı disiplin kuruluna, kademe ilerlemesinin durdurulması cezasına karşı yüksek disiplin kuruluna itiraz edilebilir. İtirazda süre, kararın ilgiliye tebliği tarihinden itibaren yedi gündür. Süresi içinde itiraz edilmeyen disiplin cezaları kesinleşir.

İtiraz mercileri, itiraz dilekçesi ile karar ve eklerinin kendilerine intikalinden itibaren otuz gün içinde kararlarını vermek zorundadır.

İtirazın kabulü hâlinde, disiplin amirleri kararı gözden geçirerek verilen cezayı hafifletebilir veya tamamen kaldırabilirler.

Disiplin cezalarına karşı idari yargı yoluna başvurulabilir.

ADLİYE PERSONELİNİN HUKUKÎ SORUMLULUĞU

Adliye personelinin sorumluluğu üç farklı türde ortaya çıkar. Bunlar: disiplin sorumluluğu, cezai sorumluluk ve hukukî sorumluluktur.

Disiplin sorumluluğu Devlet Memurları Kanunu, Hâkimler ve Savcılar Kanunu ile diğer özel kanunlara tabidir.

Ceza sorumluluğu ise kural olarak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenmiştir. Ancak, yargılama ile ilgili hükümler kural olarak 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'da ifade edilmiştir.

Hukukî sorumluluk ise Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK), İcra ve İflas Kanunu (İİK) ile diğer kanunlarda belirtilmiştir. Hukukî sorumlulukta, sorumluluk sebepleri HMK ve İİK'da sayılmasına rağmen sorumluluk ile ilgili diğer fiillere kıyas yoluyla 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK) hükümleri uygulanacaktır. Adliye personelinin başkasına verdiği zararlardan dolayı kendisinin sorumlu olması beklenir. Ancak adliye personeli, diğer devlet memurları gibi görevini her türlü baskıdan uzak bir biçimde yapmalıdır. Bu nedenle adliye personelinin görevi sebebiyle işlediği fiillerden dolayı devlet aleyhine tazminat davası açılmasına olanak tanınması isabetlidir. Devletin hangi kurumuna davanın yöneltileceği hususunda ise Hazine ve Maliye Bakanlığının davalı taraf olarak gösterileceği yargı kararlarında yer almaktadır. Ancak hâkimlerin bakımından hâkimlerin bağımsızlığı nedeni ile davalı Devlet organının Adalet Bakanlığı olmaması hukuk tekniği ve etiği bakımından yerindedir. Adliye personelinin görev sebebiyle başkasına verdiği zarardan dolayı genel hükümlere göre devlet sorumludur. Adliye personeli içinde en önemli göreve sahip olan hakimler açısından ise, hukukî sorumluluk HMK'da açıkça zikredilmiştir.

Adliye personeli kavramı, hukuksal uyumsuzlukların çözüldüğü yerler olan mahkemeler ile icra-iflas dairelerinde çalışan kişileri ifade eder. Bu çalışanlar başta hâkim, savcı ve icra müdürleri olmak üzere, yazı işleri müdürü, zabıt kâtipleri, mübaşir ve hizmetli gibi kamu görevlilerini kapsar. Karşılaştırmalı Hukukta Hâkimlerin Yargısal Faaliyetlerinden Doğan Hukukî Sorumlulukları Alman hukukunda bütün kamu görevlileri için uygulanma alanı bulan genel nitelikteki hüküm, Alman Medeni Kanunu 839'da yer almaktadır. Bu paragraf hâkimin yargısal faaliyetinden dolayı sorumluluğuna dayanak oluşturmaktadır. Kamusal görevin ihlalden doğan sorumluluk başlığı altında olan düzenlemenin bir kamu görevlisi olarak görülen hâkimler için de uygulanabileceği kabul edilmektedir.

İngiliz hukukunda özel bir kanuni düzenleme olmadığı gibi, sorumluluk ve tazminatın esaslarını düzenleyen diğer herhangi bir yazılı hukuk kaynağına da rastlanmamaktadır. Buna rağmen, İngiltere'de hâkim, sebepsiz veyahut şahsına isnat olunabilen bir sebeple bir taraf aleyhine verdiği haksız karardan mesul tutulmamaktadır.

Fransa'da hukukî sorumluluk bakımından, devletin sorumluluğu hâkimin sorumluluğunun yerini almıştır.

İsviçre'de her kantonun farklı bir sorumluluk rejiminin olduğu ifade edilmektedir. Fribourg Kantonu'nda 1949 tarihli Kanun ile hâkimin hukuken sorumlu olması için hile veya ağır kusur şartı aranmaktadır. Vaud Kantonu'nda sorumluluk davası ağır kusur şartına bağlı kılınmıştır.

Türk Hukukunda Hâkimlerin Yargısal Faaliyetlerinden Doğan Hukukî Sorumlulukları

Hâkimlerin hukukî sorumluluğu esasen haksız fiil sorumluluğudur. Hâkim yargısal faaliyetini icra ederken kusurlu bir davranışından doğan yerine göre hukuka ve/veya kanunu aykırı bir fiilin olması; bu fiilden taraflardan birinin veya ikisinin birden zarar görmüş olması; fiil ve zarar arasında uygun nedensellik bağı olması gerekmektedir. Bununla birlikte özel düzenlemeye tabi tutulan hâkimin hukukî sorumluluğundan doğan tazminat davaları genel haksız fiil kurumundan bazı noktalarda özellik arz etmektedir.

Hâkimlerin hukukî sorumlulukları, yargılama konusu uyumsuzluk hakkında karar veren hâkimin hukuka aykırı hareket etmesi hâlinde ortaya çıkan sorumluluktur. Hâkimin idari görevleri bulunabileceği gibi yargısal görevleri de bulunabilir. İdari görevlerden dolayı sorumluluk genel esaslara tabidir. İdari bir görevin ihlali sebebiyle açılacak olan davaların Adalet Bakanlığına yöneltilmesi gerekir. Hiç kimse hâkimlere emir ve talimat veremez. Yargı erki, Anayasa'da üçüncü bir kuvvet olarak düzenlenmiştir.

Sorumluluk Şartları

Yargısal faaliyetlerinden dolayı hakimlere karşı tazminat davası açılabilmesi için bazı şartların

kümülatif olarak gerçekleşmesi gerekir. Bu şartlar HMK m. 46'da sayılan sebeplerden birinin varlığı, kusur, zarar ve nedensellik bağıdır. Eğer sayılan şartlardan biri dahi gerçekleşmezse, açılan dava reddedilmelidir.

Hâkimlerin hukukî sorumluluğunu gerektiren sebepler HMK m. 46'da sayılmıştır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 47'de sorumluluk sebepleri sayılmış; sorumluluğun diğer şartlarından bahsedilmemiştir. Ancak sorumluluk için diğer şartların da gerçekleşmesi gerekir. Çünkü söz konusu hükümde belirtilen sorumluluk, haksız fiil benzeri bir sorumluluktur. Bu nedenle, sorumluluk davası açılabilmesi için hâkimin kusurlu olması gerekir. Kusur, kast veya ihmal şeklinde ortaya çıkabilir. Yargıtay, "hâkimlerin hukukî sorumluluğunun doğabilmesi için açık ve ağır kusurlu davranmış olmaları gerekeceğini; arzu edilmese de hatalı hukuksal değerlendirmeye dayalı olarak karar verilmesi hâlinin hâkimlerin hukuksal sorumluluğuna yol açmayacağını, aksini düşünmenin her hatalı karardan ötürü devlet aleyhine tazminat davası açılabilmesinin kabulü anlamına geleceğini" belirtmektedir. Hâkimin sorumluluğu için zarar doğmuş olmalıdır. Kanunda sayılan sorumluluk sebeplerinden birinin varlığına rağmen, somut olayda zarar yoksa sorumluluk davası açılmayacaktır. Mağdurun zararı maddî veya manevî olabilir. Zarar, sorumluluğun ve tazminat borcunun önemli unsurudur. TBK'da ve HMK'da zarar kavramı tanımlanmamıştır.

Hâkimin fiili sebebiyle devletin zarardan dolayı sorumlu olabilmesi için hâkimin fiili ile zarar arasında bir sebep sonuç ilişkisi olmalıdır. Bu nedenle illiyet bağı yoksa sorumluluktan da söz edilemez.

Sorumluluk Davası

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 46. maddesinde belirtilen sebeplerden birinin varlığı hâlinde, diğer sorumluluk sebepleri de gerçekleşirse, zarar gören kişi, devlet aleyhine tazminat davası açabilecektir. Sorumluluk davasının davalısı devlettir. Çünkü hâkimlerin yargılama faaliyetinden dolayı aşağıdaki sebeplere dayanılarak devlet aleyhine tazminat davası açılabilir (HMK. m. 47/f.1).

Devlete karşı açılacak olan sorumluluk davasının davacısı, hâkimin hukuka aykırı fiili sebebiyle zarar gören kişidir. Davacı, davayı açabilmek için taraf ehliyetine ve dava ehliyetine sahip olmalıdır. Zarar gören tam ehliyetli ise davayı bizzat kendisi açabilir. Tam ehliyetsizler kendi başına bu davayı açamazlar. Eğer zarar gören tam ehliyetsiz ise dava yasal temsilci tarafından açılmalıdır. Davacı sınırlı ehliyetli ise dava yasal danışmanın olumlu görüşü ile açılabilir. Zarar gören sınırlı ehliyetsiz ise davayı bizzat sınırlı ehliyetsiz açamaz. Bu hâlde, dava yasal temsilcinin izni ile açılabilir. Sorumluluk davası kural olarak bizzat zarar gören tarafından açılabilir. Eğer dava avukat aracılığıyla açılacak ise davanın açılması konusunda vekile özel yetki verilmelidir. Vekilin özel yetkisi yoksa müvekkil adına devlet aleyhine sorumluluk davası açılmayacaktır.

ADLİYE PERSONELİNİN CEZA SORUMLULUĞU

Bu ünite de adliye personelinin Türk Ceza Hukuku bakımından taşıdığı kamu görevlisi sıfatı, bu sıfatın ceza sorumluluğuna etkileri ve kamu idaresinin güvenilirliğine ve işleyişine karşı suçlar ele alınmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nun 6/1-c maddesine göre kamu görevlisi, kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişidir. Bu tanım, memur kavramından daha geniştir ve görülen işin kamusal faaliyet olması yeterlidir. Bu nedenle adliyede görev yapan personel, Türk Ceza Kanunu bakımından kamu görevlisi sayılmaktadır.

Adliye personelinin ceza sorumluluğu, kişisel suçlar ve görev suçları şeklinde ikiye ayrılır. Kişisel suçlar bakımından adliye personeli genel hükümlere tabidir. Görev nedeniyle işlenen suçlarda ise 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanır. Ünite de, adliye personelinin görevleri sırasında sıklıkla karşılaşılabileceği zimmet, irtikâp, rüşvet ve görevi kötüye kullanma suçları ile yargılanma usulleri incelenmektedir.

Zimmet Suçu

Zimmet suçu, kamu görevlisinin görevi nedeniyle zilyetliği kendisine devredilmiş olan veya koruma ve gözetimiyle yükümlü bulunduğu bir malı, kendisinin ya da başkasının zimmetine geçirmesiyle oluşur. Bu suçla korunan hukuki değer, kamu görevlilerinin görevlerini dürüstlükle yerine getirdikleri yönündeki toplumsal güvendir. Suçun konusu, ekonomik değeri bulunan her türlü maldır. Bu malın para olması zorunlu değildir; taşınır veya taşınmaz mallar da zimmet suçunun konusunu oluşturabilir. Zimmete geçirme, kamu görevlisinin mal üzerinde malikmiş gibi tasarrufta bulunmasıdır. Malın kişisel ihtiyaçlar için kullanılması, satılması, saklanması veya başkasına devredilmesi bu kapsamda değerlendirilir. Zimmet suçu icrai ya da ihmali davranışla işlenebilir ve suç, malın zimmete geçirilmesi anında tamamlanır. Zimmet, yalnızca kamu görevlileri tarafından işlenebilen özgü bir suçtur. Kamu görevlisi olmayan kişiler, ancak azmettiren veya yardım eden sıfatıyla sorumlu tutulabilir.

Zimmet suçunun manevi unsuru kasttır ve suçun taksirle işlenmesi mümkün değildir. Suçun, zimmetin açığa çıkmamasını sağlamaya yönelik hileli davranışlarla işlenmesi hâlinde cezada artırım öngörülmüştür. Malın geçici süreyle kullanıldıktan sonra iade edilmek üzere zimmete geçirilmesi ise kullanma zimmeti olarak adlandırılır ve bu durumda cezada indirim yapılabilir. Değeri çok az olan mallar bakımından “müsamaha edilen zimmet” söz konusu olur ve cezaya hükmolunmaz.

Zimmet suçunda etkin pişmanlık hükümleri düzenlenmiştir. Soruşturma başlamadan önce, soruşturma sırasında veya hüküm verilmeden önce zararın tamamen giderilmesine göre cezada indirim yapılır. Zimmet suçu, görevi kötüye kullanma suçunun özel bir görünümü olduğundan, zimmetten cezalandırılan fail ayrıca görevi kötüye kullanma suçundan cezalandırılmaz. Zimmet suçunda görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir.

İrtikâp Suçu

İrtikâp suçu, kamu görevlisinin görevinin sağladığı nüfuzu veya güveni kötüye kullanarak, hizmet alan kişilerden kendisine veya başkasına haksız yarar sağlamasıdır. Bu suçla korunan hukuki değer, halkın kamu görevlilerine duyduğu güven ve kamu idaresinin itibarıdır. İrtikâp yalnızca kamu görevlileri tarafından işlenebilen özgü bir suçtur.

Kanunda irtikâp suçu üç şekilde düzenlenmiştir: İcbar suretiyle irtikâp, ikna suretiyle irtikâp ve kişinin hatasından yararlanmak suretiyle irtikâp. İcbar suretiyle irtikâpta kamu görevlisi, görevinin sağladığı nüfuzu kullanarak kişiyi menfaat sağlamaya zorlamaktadır. Bu zorlamanın yağma suçundaki cebir veya tehdit boyutuna ulaşmaması gerekir. Aksi hâlde irtikâp değil, yağma suçu oluşur.

İkna suretiyle irtikâpta kamu görevlisi, görevinin sağladığı güveni kötüye kullanarak hileli davranışlarla kişiyi menfaat sağlamaya ikna eder. Bu hileli davranışlar icrai ya da ihmali olabilir. Kişinin hatasından yararlanmak suretiyle irtikâp ise, mağdurun hataya düştüğünü bilen kamu görevlisinin bu hatayı düzeltmeyerek menfaat sağlamasıdır. Bu hâl, ikna suretiyle irtikâp suçunun özel bir görünümüdür.

İrtikâp suçu kasten işlenebilir, taksirle işlenmesi mümkün değildir. Suçta etkin pişmanlık hükümleri uygulanmaz. Menfaatin azlığı ve mağdurun ekonomik durumu hâkimin cezada indirim yapmasına imkân tanır. İrtikâp suçunda hileli hareketler sahte belge düzenlenmesi yoluyla gerçekleştirilmişse, fail ayrıca belgede sahtecilik suçundan da sorumlu tutulur.

Rüşvet Suçu

Rüşvet suçu, kamu görevlisinin görevinin ifasıyla ilgili bir işi yapması veya yapmaması için, tarafların karşılıklı ve serbest iradeleriyle menfaat karşılığında anlaşmalarıdır. Rüşvette icbar, tehdit veya hile bulunmaz. Hem rüşvet alan kamu görevlisi hem de rüşvet veren kişi suçun failidir. Bu nedenle rüşvet suçu çok failli bir suçtur.

Rüşvet suçunda korunan hukuki değer, kamu hizmetlerinin eşitlik ve liyakat ilkelerine uygun biçimde yürütüldüğüne dair toplumsal güvendir. Rüşvet anlaşmasının yazılı veya sözlü olması gerekmez; örtülü şekilde de kurulabilir. Anlaşmaya varılması suçun tamamlanması için yeterlidir. Menfaatin fiilen sağlanmamış olması suçun oluşumunu engellemez.

Rüşvet suçunda etkin pişmanlık hükümleri düzenlenmiş olup, belirli şartların varlığı hâlinde cezasızlık öngörülmüştür. Rüşvet suçu, görevi kötüye kullanma suçuna göre özel norm niteliğindedir ve bu nedenle rüşvetten cezalandırılan kişi ayrıca görevi kötüye kullanma suçundan cezalandırılmaz. Rüşvet suçunda görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir.

Görevi Kötüye Kullanma Suçu

Görevi kötüye kullanma suçu, kamu görevlisinin görevinin gereklerine aykırı hareket etmesi veya görevini yerine getirirken ihmal ya da gecikme göstermesi sonucunda kişilerin mağduriyetine, kamunun zararına ya da kişilere haksız menfaat sağlanmasına neden olması hâlinde oluşur. Bu suç, zimmet, irtikâp ve rüşvet gibi özel suçların oluşmadığı durumlarda uygulanan genel ve tamamlayıcı bir suç tipidir.

Suç icrai veya ihmali davranışla işlenebilir. Manevi unsur kasttır ve taksirli hâli cezalandırılmaz. Görevi kötüye kullanma suçunun soruşturulması, kural olarak 4483 sayılı Kanun uyarınca soruşturma iznine tabidir.

YARGI BAĞIMSIZLIĞI VE TARAFSIZLIĞI

Bu ünite, demokratik hukuk devletinde, güvenilir adaletin gerçekleşmesi ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin en büyük güvencesi olarak görülen yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının genel teorik çerçevesi ele alınacaktır.

KUVVETLER AYRILIĞI VE HUKUK DEVLETİ İLKESİ BAĞLAMINDA YARGI BAĞIMSIZLIĞI

Yargılama makam ve süljelerine tanınan yetkilerin varlık sebebi, onların hukuku uygulamak suretiyle adaleti gerçekleştirmelerini, kişilerin hak ve hürriyetlerini güvenceye kavuşturmalarını sağlamaktır. Hukukun nihaî amacı adalete ulaşmak olduğundan, adalet değeri sebebiyle hukukun etik bir temele dayanması da gerekir. Hukukî meşruluğun ölçütü olarak evrensel hukuk değeri ve ilkelerinin önemli bir unsurunu hukuk devleti ilkesi ve bunun kapsamındaki yargı bağımsızlığı oluşturur.

Yargı bağımsızlığı ve hâkim teminatı kavramları, hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı ilkeleri ile yakından ilgilidir. Çağdaş demokratik uygarlığın ulaştığı en önemli aşamalardan biri olan hukuk devleti, vatandaşların hukuki güvenlik içinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı oluşu bir sistemi ifade etmektedir. Yargı bağımsızlığı olmadan hukuken tanınmış, güvence altına alınmış olan haklarımız ve özgürlüklerimiz içi boşaltılmış vaatler halini alır.

Siyasal düşünce tarihinde Montesquieu'nün adıyla özdeşleştirilen kuvvetler ayrılığı, devlet niteliğini taşıyan siyasal toplulukta birbirinden farklı kuvvetler bulunduğu, özgürlüklerin güvence altına alınabilmesi için bu kuvvetlerin birbirinden ayrı, bağımsız ellere verilmesi gerektiği temeline dayanmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı yetkileri birbirinden ayrı ellerde olması, yargının diğer erklerin hukuka uygun davranmasını bihakkın kontrol etmesine imkân tanıyacaktır.

Yargılamanın amacının adaleti temin etmek, adalete ulaşmanın aracının ise bağımsız ve tarafsız yargı olduğu hatırlandığında bir hukuk devletinde mahkemelerin görevlerini yapabilmelerini sağlamak için, yargının diğer devlet organlarının müdahalesi ve her türlü dış etkilere karşı bağımsızlığa kavuşturulması zorunludur. Yargı bağımsızlığı, hâkimlerin görevlerini huzur ve sükûn içinde, her türlü endişe, maddi ve manevi tazyik ve dış tesirden uzak bir şekilde yapabilmelerini temin gayesine hizmet eder.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının yargı bölümünün genel hükümleri (m. 138-145) Türk pozitif hukukunda yargı bağımsızlığı ve hâkim teminatının dayanağını oluşturmaktadır.

Anayasanın 138/2 ve 138/4. maddeleri uyarınca "Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez." Bu hükümle yürütme ve idare organlarına karşı hâkime yargı görevinde geniş bir hareket serbestisi sağlanarak, kararını verirken herhangi bir şekilde engellenmesi veya etki altına alınması önlenmek istenmiştir.

Hâkim, iyi niyetle hukuktan ne anladysa onu uygulamalı, kişisel, siyasi, mali etkilere uzak karar verebilmelidir. Aksi takdirde hâkimin bağımsızlığından söz etmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla hâkimler yasama, yürütme, yargı organları ile medya gibi çevresel etkenler ve hiç şüphesiz davanın tarafları karşısında bağımsız olmalıdır.

YARGI BAĞIMSIZLIĞININ UNSURLARI

Yasama Organına Karşı Bağımsızlık

Hâkimlerin yasama organına karşı bağımsızlığı yasama organının belli bir dava dolayısıyla hâkime emir ve talimat vermemesi, görülmekte olan bir dava hakkında yasama meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaması, görüşme yapılamaması ve beyanda bulunulamamasını ifade eder. Görülmekte olan (derdest) davalar hakkında emir, talimat, telkin ve tavsiye yasağı şüphesiz parlamenterler açısından da geçerlidir.

Diğer taraftan, yasama organı da yargı kararlarına uymakla yükümlü olup, bu kararların değiştirilmesi veya yerine getirilmesinin geciktirilmesine cevaz verilmemektedir. Nihayet, kişiyi doğal hâkimi önüne çıkmaktan alıkoyma sonucunu doğuracak olağanüstü mahkemelerin kurulmasının yasaklanmasının da hâkimin bağımsızlığını yasama organına karşı güvencelediği belirtilmektedir.

Yürütme Organına Karşı Bağımsızlık

Yargı erki yürütme organı ile birleştiği takdirde, adaletin siyasete kurban edilmesi mümkündür. Bireyin

hürriyet ve güvenliği, yargı görevinin tarafsız bir şekilde yerine getirilmesine bağlıdır. Bireyi sahip olduğu haklar açısından güvenliğe kavuşturmak için, yalnız yargı erkinin yürütmeden ayrılması yeterli değildir; kararların da bu organdan bağımsız olarak alınabilmesi gerekir. Bu bakımdan, hâkim yürütme organının keyfine göre görevden alınmamalı ve aylığı onun iyi niyetine veya “ülke ekonomisinin durumuna” bağlı bulunmamalıdır.

Belli bir dava dolayısıyla hâkime emir ve talimat verilememesi yürütme organı bakımından da geçerlidir. Yürütme organı yargı yetkisinin kullanılmasında hâkimlere genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Emir ve talimat yasağının bir sonucu olarak hiçbir makam veya kişi, hâkime somut bir olay hakkında nasıl karar vereceği yolunda herhangi bir telkin veya tavsiyede bulunamaz.

Türk Ceza Kanunu'nun Adliye Karşı Suçlar bölümündeki “Yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı etkilemeye teşebbüs” (m. 277) ve “Adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs” (m. 288) suçları, yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığı hukuka aykırı olarak etkilemeye teşebbüs eden veya bu amaçla alenen sözlü veya yazılı beyanda bulunan kişinin cezalandırılmasını öngörmektedir.

İç hukukumuzun bir parçası haline gelmiş bulunan ve Türk hukukunda önemli bir dönüştürücü etkisi bulunan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde de herkesin davasını bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde görülmesini isteme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir (m. 6). AİHM, bir mahkemenin bağımsız olup olmadığına karar verirken, üyelerinin atanma biçimini, görev sürelerini, dışarıdan baskılara karşı garantilerin bulunup bulunmadığını ve kurumun bağımsız bir görünüme sahip olup olmadığını (söz konusu merciin bağımsızlık görüntüsü sergileyip sergilemediğini) dikkate almaktadır. AİHM, mahkemenin hem yürütmeden hem de taraflardan bağımsız olması gerektiğini belirtmiştir. Bir “mahkemenin” AİHS'nin 6/1. maddesinin gerektirdiği şekilde bağımsız olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin belirlenmesinde, görünümün de önemi olabilir. Demokratik bir toplumda halkın ve her şeyden önemlisi ceza davalarında sanığın mahkemeye duyduğu güven, adil bir yargılama bakımından önem taşır. Mahkeme daima, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi uyarınca Devletin davanın “bağımsız ve tarafsız bir mahkeme” tarafından görülmesini temin etme yükümlülüğünün kapsamının yargı ile sınırlı olmadığını altını çizmiştir. Söz konusu yükümlülük; yürütmeye, yasamaya ve seviyesi ne olursa olsun diğer tüm Devlet makamlarına, mahkemelerin karar ve hükümlerine, mutabık olmasalar dahi saygı gösterme ve uyma yükümlülüğü getirir. Dolayısıyla, Devletin mahkemelerin yetkisine saygı göstermesi, kamunun mahkemelere ve daha geniş anlamda, hukukun üstünlüğüne güven duymasının vazgeçilmez bir önkoşuludur. Yargı erkinin bağımsızlık ve tarafsızlığının Anayasa tarafından güvence altına alınması yeterli olmayıp, bağımsızlık ve tarafsızlığın tüm idari tutum ve uygulamalarda gerçek anlamda uygulanması gerekir.

Yargı Organına Karşı Bağımsızlık

Hâkimin bağımsızlığının bizzat yargı organına karşı da temin edilmesi gerekir. Üst derece mahkemeleri itiraz, istinaf ve temyiz gibi muhakeme usulünün gerektirdiği durumlara alt derecedeki yargılama makamının kararını bozabilir veya onu bağlayacak karar verebilir, ancak üst yargılama makamlarının önceden genel nitelikte emir ve talimat vermeleri yarı bağımsızlığına ters düşer. Yargı bağımsızlığı, bireysel olarak yargıçların, yargı içerisinden ve dışından gelen her tür usulsüz baskıdan bağımsız olmasını icap ettirir. Yargının iç bağımsızlığı, hâkimlerin meslektaşlarının veya mahkeme başkanı veya mahkeme daire başkanı gibi mahkemede idari sorumlulukları bulunan kişilerin talimat veya baskılarından bağımsız olmalarını gerektirir.

Taraflara Karşı Bağımsızlık

Hâkimin somut davanın taraflarından biri ile adil ve tarafsız yargılamaya gölge düşürebilecek nitelikte bir yakınlık, ilişki veya husumeti söz konusu olmamalıdır. Buna ilişkin düzenlemeler genellikle usul kanunlarında yer almaktadır. Dolayısıyla hâkimin reddinin veya çekilmesi sebeplerinin bulunduğu bir davada hâkimin o davaya bakmaması adil yargılama ilkesinin bir gereğidir.

Medyaya ve Kamuoyuna Karşı Bağımsızlık

Son olarak yargı bağımsızlığının geniş anlamda basına ve benzeri çevresel etkenlere karşı da sağlanması, dürüst, adil ve tarafsız bir yargılama yapılabilmesi bakımından elzemdir. Yürütülen bir dava hakkında hâkimde lehe veya aleyhe kanaat oluşturmaya yönelik yayınlar, yargılamanın adil bir şekilde sonuçlanmasını engelleyecektir. Her ne kadar meslekten olan hâkimlerin, aldıkları eğitim dolayısıyla basın ya da başka yolla açıklanan düşüncelerden etkilenmediği ifade edilse de, meslekten hâkimlerin de bir insan olarak kamuoyu baskısından korkabileceği ve verdikleri kararın toplumda oluşturacağı etkileri göz önünde bulundurmak zorunda kalabilmeleri mümkün ve muhtemeldir.

Özellikle kamuoyunun yoğun ilgisine mazhar olmuş vakalarda halkın bilgi ve haber alma hakkından yararlanmasını sağlayan medyanın, yargılamanın adil bir şekilde yürütülmesini engelleyecek tarzda yayın yapmaması gerekir. Elbette bir hakkın icrası olarak gazetecilik faaliyetinin yapılması, insanların da bilgilendirme hakkını kullanması demokratik bir hukuk devletinde tanınan ve korunan fiillerdir. Ne var ki bu haklar kullanılırken korunan başkaca yararların ve değerlerin ihlali suretiyle masum sayılma hakkının ihlaline, adaletsiz sonuçların doğmasına sebebiyet verilmemelidir. Örneğin Türk Ceza Kanunu'nda adliye karşı suçlar arasında yer verilen gizliliğin ihlali (m. 285) gibi suçlar söz konusu

değerleri koruma amacına yöneliktir.

YARGININ TARAFSIZLIĞI

Bağımsızlık ve tarafsızlık kavramları arasında yakından bir bağ vardır. Ancak bağımsız bir yargının mensupları, tarafsız bir biçimde görevini yerine getirebilir. Tarafsızlık ve bağımsızlığın birbirinden ayrılmasının güçlüğü AİHM kararlarında da kabul edilmiş ve 6. madde kapsamındaki incelemelerde bu iki husus birlikte değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Hâkimin tarafsız olması, görevini yaparken hiç kimseyi kayırmamasını, kendisinin veya bir tarafın çıkarını gözetmemesini, duygularına kapılmamasını, kişisel görüşlerinin ve önyargılarının etkisi altında kalmamasını ifade etmektedir. Hâkimin kural olarak tarafsız olacağı varsayıldığı, bu nedenle temel usûl kanunlarında hâkimin tarafsız kalamayacağı özel durumlar saptanarak bu durumların hâkimin çekim ve ret halleri olarak düzenlendiği söylenebilir. Tarafsızlık ibaresinin Anayasanın 9. Maddesine eklendiği 2017 yılındaki değişiklikten önce 1982 Anayasası'nda hâkimlerin tarafsızlığından açıkça söz edilmese de mahkemelerin bağımsızlığı (m. 138), hukuk devleti (m. 2), kanun önünde eşitlik (m. 10), kanunî hâkim (m. 37) gibi anayasal ilkelerden aynı sonuca ulaşmak mümkündür.

Hâkimin tarafsız olması, görevini yaparken hiç kimseyi kayırmamasını, kendisinin veya bir tarafın çıkarını gözetmemesini, duygularına kapılmamasını, aşamasının sonuçlarını veya sürecin açıkça âdil ve tarafsız olma vasfını makul ölçüler çerçevesinde etkileyecek veya zayıflatacak hiçbir yorumda bulunmamalıdır.

AİHM içtihadına göre tarafsızlık kavramının objektif (nesnel) ve subjektif (öznel) olmak üzere iki yönü bulunmaktadır: Yargı yeri, kişisel önyargı veya eğilimden subjektif olarak sıyrılmalı (subjektif tarafsızlık) ve objektif bakış açısından bununla ilgili haklı kuşkuları ortadan kaldıracak yeterli güvenceler sunulmalıdır (objektif tarafsızlık). Subjektif ve objektif tarafsızlık arasında her zaman kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir. Bununla birlikte her iki kavramı açmak gerekirse, subjektif tarafsızlık bağlamında, hâkimin, belli bir olayda kişisel kanaatleri doğrultusunda taraflı davranıp davranmadığı incelenir. Örneğin, hâkim, yargılama sırasında taraflardan birine hasmane ve kötüniyetli açıklamalar yapmış veya kişisel nedenlerle bir davanın kendi mahkemesine verilmesini sağlamışsa, subjektif olarak tarafsız olmayacaktır. Objektif tarafsızlık konusunda, tarafsızlığın olup olmadığına ilişkin dış görünüş çok önemlidir. AİHM'e göre, objektif tarafsızlık konusunda, adaletin yerine getirilmesi yetmez, yerine getirildiğinin görülmesi de gereklidir.

ADİL YARGILANMA HAKKI

Bu ünite, bir hukuk devletinde, adil yargılanma hakkının anlamı, gelişim süreci ve kapsamı ana hatları ile ele alınmıştır.

BİR İNSAN HAKKI OLARAK ADİL YARGILANMA HAKKI

Adil yargılanma hakkı, bireylerin temel hak ve özgürlüklerin etkili bir şekilde korunmasının güvencelerinden biri ve hukuk devletinin önemli bir parçasıdır. Adil yargılanma hem temel bir hak hem de uyuşmazlıkların hakkaniyete uygun bir şekilde çözülmesinde esas alınması zorunlu bir unsurdur. Bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde makul bir süre içinde kural olarak aleni şekilde yapılan yargılama, hukukun nihai hedefi olan adalet ülküsüne hizmet edebilir.

Belirli bir tarihsel aşamada insanların sahip olmaları gerekli görülen bütün hak ve özgürlükleri ifade eden bir kavram olarak tanımlanan insan hakları, diğer bir anlatımla, tüm insanların ayrım gözetilmeksizin, sadece insan olmalarından dolayı sahip oldukları hakların bütünü kapsayan bir terimdir. Bu nitelikleri ile insan hakları, pozitif hukukun dışında ve üstünde bir anlam taşır, gerçekleştirilmiş bir durumdan ziyade ulaşılmak istenen bir ideali belirtir; yalnız kamu otoritelerince tanınan değil, olması gerekeni de içine alır. Adil yargılanma hakkı açısından İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin özellikle 7-11. maddeleri ön plana çıkmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesi, adil yargılanma hakkını düzenlemektedir.

Yargı alanında insan hakkı denildiğinde, her şeyden önce adil ve gerçek bir hukuki koruma akla gelir. Devletin üç temel işlevinden biri olan yargılama, ancak hakkaniyete uygun şekilde gerçekleştirilirse anlamlı olabilir. Gerçek hukuki koruma ise, usûli koşulların gerçekleşmesi için gerekli şartların sağlanmasıyla mümkün olabilir. Yoksa bu hakları tanımak ya da düzenlemek yeterli değildir. Bunun için adil bir yargılamanın gerektirdiği tüm imkânların taraflara sunulması ve kullanılmasına hazır hale getirilmesi icap eder. Bunun yanında psikolojik, yani kişilerin yargıya olan güvensizlik, korku ve endişeleri ile karşı tarafı ve mahkemeyi anlayabilmek ve muhakemeye etkili olabilmesi için varsa diğer engeller kaldırılmalıdır.

Öğreti ve içtihatlardan hareketle adil yargılanma hakkının üç temel sonucu/ana fonksiyonu bulunduğu belirtilmektedir. Buna göre; adil yargılanma hakkı ile her şeyden önce Devletin yargı fonksiyonunu sınırlandırması ve bu sayede doğru ve adil bir yargılama temin edilmeye çalışılır. Bunun yanı sıra söz konusu hak, yargılamaya katılanların sırf bir obje haline gelmesini engelleyerek onların haklarının korunması ve muhakemeye etkili olabilmelerine imkân tanır. Son olarak adil yargılanma hakkı, usul hukukunda yargılama esnasında meydana gelebilecek ağır insan hakları ihlallerini önlemede işlev görür. Bu fonksiyonları sebebiyle adil yargılanma hakkı, tüm yargılamalar bakımından geçerli, vazgeçilmez, etik bir temeli de bulunan usulî bir güvence olarak nitelendirilmektedir. Adil yargılanma hakkının sağlanmış olması bakımından aranan husus ulaşılan neticeden ziyade takip edilen yargılama sürecinin adilliği; diğer bir deyişle, adil bir karar verilebilmesi için gerekli şartların sağlanıp sağlanmadığıdır. Ancak bu durum yargılama sonucu verilen kararın muhtevasının da adil olmasının denetlenmediği anlamına gelmez. Zira açıkça hatalı bulgulara dayanan bir karar varılmış olması, hakkaniyete uygun yargılanma güvencesini mahkemece ihlal edildiğini gösterebilir.

Adil yargılanma hakkı, kişiye bağımsız ve tarafsız bir mahkemede, kamuya açık olarak, makul süre içerisinde ve aleni olarak yargılanma hakkı verir. Ayrıca bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu sabit oluncaya kadar masum kabul edilir ve kendisine karşı yöneltilen suçlamayı en kısa sürede ve ayrıntılı olarak öğrenme, savunma için yeterli zamana sahip olma, iddia tanıklarının sorguya çekme ve kendi tanıklarının dinletme, gerekirse ücretsiz olarak tercümandan yararlanma haklarına da sahiptir. AİHM'nin bir kararında da ifade edildiği üzere, adil yargılanma hakkı demokratik bir toplumda öyle önemli bir yer tutar ki, bunun dar yorumlanması meşru görülemez.

ADİL YARGILANMA HAKKININ GELİŞİMİ

Adil yargılamanın Common Law sistemi kaynaklı bir hukuki kavram olduğu ve köklerinin 1215 tarihli Magna Carta'ya kadar uzandığı kabul edilmektedir. 1700'lü yıllarda kabul edilen Amerikan hak ve özgürlük metinlerinde, 1789 tarihli Fransız İnsan Ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı gibi belgelerde de çeşitli biçimde ter verilen bu hak iç hukukumuzda da anayasal dayanaklara sahiptir. Önceki anayasal belgelere kıyasla hak ve özgürlüklere daha geniş yer veren 1961 Anayasası, onu takip eden ve zaman içinde daha iyileştirilen yürürlükteki 1982 Anayasası ile Avrupa

İnsan Hakları Sözleşmesi, adil yargılanma hakkına yer vermiştir.

ADİL YARGILANMA HAKKININ UYGULAMA ALANI

Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamına ilişkin daha ayrıntılı ve açık bir düzenleme bulunmadığından bu hakkın kapsam ve içeriğinin, AİHS'nin "Adil yargılanma hakkı" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir. Medeni hak ve yükümlülükler kavramı belirlenirken, ulusal hukuktaki tanımlamalar AİHM'yi bağlayıcı değildir. Önemli olan mesele hakkın niteliği ile yargılama sonucunun özel hukuk hak ve yükümlülükleri üzerinde doğrudan bir etki yaratıp yaratmayacağıdır. AİHM içtihatlarına göre gerçek veya tüzel kişiler arasındaki özel hukuk ilişkilerinden, medenî hukuk, borçlar hukuku ve ticaret hukuku kapsamındaki işlemlerden (örneğin, haksız fiil veya Sözleşmeye aykırı davranıştan, aile, miras ve eşya hukukundan) kaynaklanan anlaşmazlıklar ve cezaî nitelikteki suçlamalar AİHS'nin 6'ncı maddesinin kapsamındadır. Sözleşme'nin 6. maddesi ikinci olarak cezai alanda bir kişiye yöneltilen suçlamanın karara bağlanmasında uygulanır. "Suç isnadı" ya da kişiye suç yöneltme, başka bir anlatımla kişinin zanlı kabul edilmesi, "bir kimseye bir suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından resmen bildirilmesi" olarak tanımlanabilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, suç isnadı kavramı için de tıpkı medeni hak ve yükümlülükler kavramında olduğu gibi otonom yorum tarzıyla kendi kıstaslarını geliştirmiştir.

ADİL YARGILANMA HAKKININ KAPSAMI

Adil yargılanma hakkı, kişiye bağımsız ve tarafsız bir mahkemede, kamuya açık olarak, makul süre içerisinde ve aleni olarak yargılanma hakkı verir. Ayrıca bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu sabit oluncaya kadar masum kabul edilir ve kendisine karşı yöneltilen suçlamayı en kısa sürede ve ayrıntılı olarak öğrenme, savunma için yeterli zamana sahip olma, iddia tanıklarının sorguya çekme ve kendi tanıklarının dinletme, gerekirse ücretsiz olarak tercümandan yararlanma haklarına da sahiptir. AİHS'nin ilgili hükmü olan 6. maddesine göre adil yargılanma hakkının kapsamında şu haklar bulunmaktadır:

- 1- Kanuni, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma,
- 2- Makul sürede yargılanma
- 3- Hakkaniyete uygun yargılanma
- 4- Aleni yargılanma
- 5- İsnadı öğrenme
- 6- Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olma
- 7- Kendi kendini savunma veya müdafiden yararlanma
- 8- Ekonomik gücü yoksa ve gerekiyorsa müdafiden ücretsiz yararlanma
- 9- Tanık dinletme
- 10- Tercümandan ücretsiz yararlanma

AİHS'e Ek 7 No'lu Protokolün Onaylanmasına Dair Kanun 24.03.2016 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmakla yürürlüğe girmiştir. Bu şekilde bir kısım ilave hakların ihlali iddiasıyla önce AYM sonra AİHM'e başvuru yolu açılmıştır. Bu haklar:

- Yabancıların sınır dışı edilme durumunda usuli güvencelere sahip olma hakkı
- Bir suçtan mahkûm edilen şahsın, cezasının üst dereceli mahkeme tarafından incelenmesini isteme hakkı/temyiz hakkı
- Bir cezaya mahkûmiyetin adli hata sonucu olduğunun anlaşılması durumunda tazminat hakkı
- Aynı suçtan iki kez yargılanmama ve cezalandırılmama hakkıdır.

Adil yargılanma kapsamındaki bir diğer hak, masum sayılma hakkıdır. Masumiyet karinesi, kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına alır. Bunun sonucu olarak, kişinin masumiyeti "asıl" olduğundan suçluluğu ispat külfeti iddia makamına ait olup, kimseye suçsuzluğunu ispat mükellefiyeti yüklenemez. Ayrıca hiç kimse, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilemez ve suçlu muamelesine tabi tutulamaz. Keza gerekçeli karar hakkı da adil yargılanma hakkının somut görünüşlerinden biridir.